

МАСТЕР РАД

КРИМИНОЛОШКИ АСПЕКТ НАСИЉА У СПОРТУ

ПРОФЕСОР:

Др.Миомира Костић

СТУДЕНТ:

Андрија Красић

САДРЖАЈ:

УВОД	3
1.ИСТОРИЈА НАСИЉА У СПОРТУ	5
2. ОПШТИ ПОЈАМ НАСИЉА У СПОРТУ	6
3.НАСИЉЕ У СПОРТУ КАО ОБЛИК КРИМИНАЛИТЕТА НАСИЉА	10
4. ОДРЕЂЕЊЕ НАСИЉА У СПОРТУ	13
5.ТИПОЛОГИЈА НАСИЉА У СПОРТУ	16
6. ВРСТЕ И ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ НАСИЉА У СПОРТУ	18
6.1.НАСИЉЕ КОЈЕ ВРШЕ САМИ СПОРТИСТИ	20
6.2.НАСИЉЕ РОДИТЕЉА СПОРТИСТА	24
6.3. РИТУАЛНО НАСИЉЕ У СПОРТУ	26
6.4 НАСИЉЕ ГЛЕДАЛАЦА-НАВИЈАЧА	28
7. НАСИЉЕ НА СТАДИОНИМА КАО ВИД ПОЛИТИЧКОГ ПОНАШАЊА	35
8. ЖРТВЕ НАСИЉА НА СТАДИОНИМА	37
9. НАСИЉЕ У СПОРТУ У ЗЕМЉАМА БИВШЕ СФРЈ	39
10. НАСИЉЕ У СПОРТУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	49
11. ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЉА У СПОРТУ	54
12. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ	58
ЗАКЉУЧАК	61
ЛИТЕРАТУРА	64
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	67
SUMMARY AND KEY WORDS	69
Биографија студента	71

УВОД

Насиље је сложен појам који прожима већину кривичних дела у нашем друштву али и друштвима других народа. Може се догодити на било ком месту, у школи, на различитим манифестацијама, политичким скуповима и митинзима, концертима, на улици или у кући (породично насиље), али се све више јавља и као део спортских утакмица. Насиље у спорту је само још један у низу облика насиља и захтева посебну пажњу управо због своје специфичности, посебног места на којема се одвија, субјеката, односно починилаца, као и због опасности по већи број људи. У овом раду ће бити речи о насиљу уопште и феномену насиља у спорту, са посебним освртом на насиље у Европи и нашој земљи. Циљ истраживања је да се прикаже постојеће стање правне регулисаности насиља у спорту како у нашој земљи тако и у Европи, и уопште да се укаже на одређене недостатке у спречавању и интервенцији државних органа. Такође, ово истраживање настоји да опише феномен насиља из више аспеката, са нагласком на спортско насиље. Треба нарочито обратити пажњу на узрочно-последичну повезаност спорта и насиља, њихове узроке и основне факторе утицаја, као и штету по појединце и опште благостање друштва.

Ради темељног проучавања ове појаве, као полазна тачка може да послужи историјски аспект насиља у спортским играма. Имајући у виду важност спорта и битну улогу спортске публике у друштву, треба аналитички проучити и изложити социолошки, феноменолошки, кривично-правни, криминолошки као и неке друге аспекте спортског насиља. Циљ такве темељне анализе је боље разумевање овог вида насиља, како би се у будућности деловало превентивно и кроз различите активности државе, образовног система, разних кампањи против насиља и укључивања друштва, спречио његов настанак.

Бројни истраживачи и теоретичари су се бавили насиљем и његовим узроцима, притом се фокусирајући на психолошке, социолошке, културолошке и друге факторе утицаја. Ипак, насиље је и даље озбиљан друштвени проблем који захтева интердисциплинарни приступ ради његовог решавања и ублажавања. Посебан осврт ће бити на свесним радњама које за циљ имају да изазову бол или повреду. Такође, спорт је одраз и слика одређеног друштва и његова примарна сврха је здраво друштво, дружење, социјализација, колективни дух, поштовање и толеранција, као и многе друге вредности.

У књизи Насиље и спорт¹ наводи се занимљива чињеница да је у спорту некад најважнија институција била образовање, а данас је за спорт најважнија победа као највећи идеал. Та констатација донекле објашњава зашто спорт и утакмице све више постају терен на коме се одигравају епизоде насилничког понашања и испољавања агресије. Све у свему, као што је речено, овом проблему треба прићи из различитих углова, с обзиром на начин испољавања, субјекте и објекте, односно зависно од тога да ли су извршиоци играчи, судије, тренери, публика, као и то да ли се насиље одиграва на терену или ван њега, пре или после игре.

¹Вејновић, Д. Насиље и спорт. Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2014.

1.ИСТОРИЈА НАСИЉА У СПОРТУ

Први случајеви насиља у спорту датирају још из античког доба. То се може приметити из извора који говоре о борбама гладијатора до смрти, случајева бацања људи медведима и лавовима ради забављања гледалаца у аренама.²Један од најранијих записа о насиљу између супарничких навијача потиче од Тацита³ и такође описује nerede у Помпејима 59. године. У току гладијаторских игара које је организовао Ливенијус Регулус скуп гледалаца из Нуцерије и Помпеја почео је са упућивањем међусобних увреда, а затим и бацањем камења, што је на крају прерасло у оружани сукоб. У том сукобу је повређено и убијено много људи, тако да је грађанима Помпеја изречена десетогодишња забрана учествовања у спортским такмичењима, а навијачки клубови су били распуштени.⁴Маје и Астеци су играли бруталне ритуалне игре у којима је неретко долазило и до смртних исхода. Турнири током средњевековне и ране модерне Европе су били осмишљени као вежбе за рат и често су имале и последице сличне ратним. Ове народне игре нису биле строго регулисане правилима, тако да су узроковале повреде и смртне случајеве који би данашњем друштву били шокантни. Борбе петлова, борбе паса, изазивање медведа и друге "спортске" активности укључивале су третирање животиња које би се данас окарактерисало као нехумано, брутално и насилно.

Сукоби и туче пратили су утакмице већ од краја 19. века. Нови облици насиља везани за фудбалске утакмице јављају се у Великој Британији шездесетих година 20. века.

Ипак, ти облици насиља на стадионима или око њега били су много мање спонтани, а све више унапред планирани и осмишљени. Насиље није нужно било изазвано самом игром, резултатом утакмице, инцидентима везаним уз игру на терену (суђењем, прекршајима, понашањем играча на клупи или на терену), или спортским супарништвом проистеклим из самог такмичења. Не тако ретко долазило је до бруталних насиља на спортским манифестацијама са фаталним исходима у којима је учествовао велики број лица. Оно више није било повремено и спонтано, везано за резултат или догађаје према степену фрустрације и агресије, већ је постало организовано, смишљено.

²B. Wingate, *Violence at Sports Events*, The Rosen Publishing Group, New York, 2009, p. 10

³Анали 14.17

⁴Bodin, D, *Sport i nasilje u Europi*, KNJIGA TRGOVINA d.o.o. Zagreb, 2007, str. 21.

У 20. веку, насиље у спорту постаје глобални феномен, када долази и до популаризације и комерцијализације спорта. Ипак, стручна јавност почиње да се бави узроцима, облицима испољавања и мерама превенције насиља у спорту тек у другој половини 20. века.

Данас спорт представља уносан бизнис и забаву за широке масе. Такође, подручје спорта је веома подложно корупцији и једно од најзначајнијих сфера моћи и утицаја у друштву. Навијачи и пратиоци спорта се углавном идентификују са презентацијом своје земље и клубом за који навијају тако да неретко долази до нетрепелљивости, беса и агресије која своју кулминацију добија управо у току, али и непосредно након или пре утакмице. Све у свему, спорт је, гледајући кроз историју, добијао другачији значај и заузимао различит степен интересовања, а мењали су се профили и слојеви друштва који су пратили спорт. На тај начин примећује се и све учесталије насиље и хулиганство као уобичајена појава која се везује за спорт и спортске догађаје.

2. ОПШТИ ПОЈАМ НАСИЉА У СПОРТУ

Да би се боље разумела појава насиља у спорту, пре свега треба дефинисати шта оно подразумева. У том смислу, може се користити више приступа, самим тим што о самом насиљу и насиљу у спорту постоје различита становишта из области социологије, права, филозофије, психологије, криминологије, антропологије и других дисциплина. Разни теоретичари су покушавали да објасне насиље и узроке агресије код људи, а неки су се чак бавили примерима агресивности код животиња како би објаснили ту појаву код људи. Насиље се може дефинисати као испољавање агресивног понашања, при чему се улаже свестан напор да се другоме нанесе бол или повреда.⁵ Дакле, битна карактеристика овог понашања је намера да се нанесе штета другом лицу. Насиље свакако представља друштвено непожељно понашање у једном цивилизованом друштву. У литератури се најчешће могу разликовати два типа насилничког понашања: реактивно и инструментално насиље. Реактивно насиље представља неку врсту одговора, одосно последицу физичке или психичке казне која више представља сврху и циљ него средство. Код

⁵ Вејновић, Д. Насиље и спорт-узроци, последице и стратегије превазилажења, Европски центар за дефендологију, Бања Лука 2014. стр. 12

инструменталног насиља, бол и повреде се користе као средства за постизање одређене сврхе попут новца, похвале или победе. Појам насиља обухвата све акте и активности који подразумевају употребу силе или претњу употребом силе од стране насилника (субјекта) према жртви (објекат), без обзира о којој врсти силе се радило, са циљем да се жртви, посредно или непосредно, нанесе бол или изазове страх и патња, како би се њено понашање ставило под контролу извршиоца насиља. Приликом истраживања насиља углавном се утврђују његове врсте (физичко и психичко, рационално и ирационално, директно и индиректно, масовно и појединачно), манифестације (на микро, мезо и макро нивоу) као и његови носиоци и преносници.

Правни прописи и санкције су ту да спрече насилничко понашање, али не успевају да га потпуно сузбију. Узрок томе лежи у одређеној култури, васпитању, личним особинама и личним ставовима и убеђењима оних који врше насиље. Тако да, упркос друштвеним и правним нормама, инциденти и агресивни испади настављају да буду очекивана појава на спортској манифестацији.

Како бисмо боље разумели и схватили насиље у спорту потребно је сагледати агресију као најзначајнији узрок насиља у спорту, као и самог насиља уопште. Пре него што се пређе на проучавање дефиниција агресије у спорту, корисно је истражити у каквом је односу агресија са насиљем. Ова два термина се често користе наизменично, али поједини теоретичари наводе да "физичко насиље представља крајњу тачку континуираног агресивног понашања, односно најекстремнији облик агресије."⁶ Агресија није исто што и насиље и та два појма не треба изједначавати. Агресија, која се јавља код свих нас, не води увек ка насиљу, већ се може усмерити, контролисати и сублимисати. Када би се смањила агресија код спортиста, навијача, родитеља, тренера и других значајно би се смањило и насиље у спорту.

Агресија се у психологији може дефинисати као отворени вербални или физички акт којим особа може психички или физички повредити другу особу или саму себе. Са друге стране Тери (Terry) и Џексон (Jackson) су 1985. дефинисали насиље у спорту као понашање којим се наноси штета и које није у директној вези са такмичарским циљем спорта и с тога се повезује са инцидентима неконтролисане агресије ван спортских правила пре него такмичарско понашање унутар граница правила. Ове дефиниције су

⁶ Michael D. Smith, *Violence and Sport*, 1983. p.3.

типичне за психолошку литературу и модерну психологију, па као такве нису у потпуности применљиве на агресију до које долази на спортским догађајима. Самим тим ове теорије и дефиниције су предмет оштрих критика у том смислу да нису адекватне за стварно разумевање природе агресије у спорту. Кер (Kerr) је покушао да формулише дефиницију агресије и насиља у спорту, која инкорпорише следећу дистинкцију:

Генерално гледано, агресија се може посматрати као неиспровоцирано непријатељство или напади усмерени на другу особу, који нису санкционисани од стране друштва. Ипак, у контексту спорта, агресија је испровоцирана у том смислу што су се два противничка тима вољно усагласила да се такмиче један против другог. Агресија у тимским контактним спортовима је унутрашња и санкционисана, под претпоставком да је игра и даље дозвољена унутар граница одређених правила, која делују као нека врста уговора у тежњи агресије и насиља између одраслих особа.⁷

Смит (Smith) и Расел(Russell) објаснили су посебан статус који спорт има у погледу агресије и насиља: Поред рата, спорт је можда једина околност у којој су акти међусобне агресије не само толерисани, већ и подржани аплаузом и са ентузијазмом у многим друштвеним сегментима.⁸ Дакле, оно што се у другим околностима сматра недопустивим понашањем, у спорту се прихвата па чак и подржава од стране ватрених навијача, али и других субјеката који директно или индиректно учествују у спорту.

Агресивни и насилни поступци (ударање песницом, шутирање противника и др.), који би се изван спорта уопште могли сматрати незаконитим и често водили ка кривичној или прекршајној одговорности учиниоца, законити су и дозвољени у борилачким спортовима као што је џудо, кик бокс, бокс, карате и рвање или у тимским контактним спортовима као што је рагби, амерички фудбал, аустралијски фудбал или хокеј на леду. Сви ови спортови су окарактерисани високим степеном агресије и често насилним физичким контактом који је унутар правила игре, а који врло често доводи до трагичних исхода (лаке и тешке телесне повреде, а понекад и смрт). Ипак, дефиниције нису довољно флексибилне да би, на пример, јасно направиле разлику између агресивног контакта тела (body check) у хокеју на леду, који је санкционисан и истог тог контакта у кошарци, који

⁷John. H. Kerr, *Rethinking Aggression and Violence in Sport*, p.115-116.

⁸John. H. Kerr, *Rethinking Aggression and Violence in Sport*, Routledge, London and New York, 2005, p. 7.

није санкционисан. Танка линија која раздваја насилне али дозвољене акте насиља од осветничких насилних аката, у овом контексту је од кључног значаја.

За почетак, у истраживању ће бити разјашњен појам насиља кроз дефиниције насиља које су дате у теорији. Према Спинрад,⁹ насиље је употреба физичке силе да би се "уништило или приморало; сукобило; да би се направио неред..." Када се појам спорта и насиља доведу у везу један са другим, може се добити да насиље у спорту значи следеће:

- Понашање са или без контакта које узрокује штету;
- Одвија се изван правила;
- Није повезано са такмичарским циљевима;
- Употребу прекомерне физичке силе наношењем штете или уништавањем.¹⁰

Даље, у теорији постоји и следећа дефиниција спортског насиља:

Спортско насиље је свако понашање које изазива или физичку или психолошку повреду повезану са директним или индиректним резултатом спортског догађаја.

Ове дефиниције указују на ширење насилних аката који су последица директног или индиректног учешћа или умешаности у спорту. Тако се спортско насиље може догодити код куће, у школи, на радном месту, месту за рекреацију, на догађајима и разним местима одржавања спортских манифестација. Дакле, спортско насиље представља употребу физичке силе или принуде у оквиру или изван места игре, било директно или индиректно као резултат фрустрације због догађаја у вези са игром и спортским окружењем. Ова дефиниција обухвата конфликте који могу искрснути између играча, али такође укључује и конфликте који произилазе између једног од или комбинације следећих типова учесника спортских догађаја:¹¹

- Играч: Неко ко је ангажован у спортском искуству, односно догађају.
- Тренер: Добровољне или плаћене вође спортских тимова.
- Судија/Службеник: неко ко регулише игру и ситуације на такмичењу.
- Фан/гледалац: Они који прате спортска дешавања, игре или такмичења, лично или путем медија.
- Волонтер: Неко ко има више улога у помагању у систему спорта и обухвата помагаче на догађајима, чланове одбора, тренере, представнике родитеља и др.

⁹Спинрад, 1987, стр. 238

¹⁰Coakley, 2001.

¹¹*Ibid.* p. 5-6

- Администратор: Појединац или група појединаца који имају директну или индиректну власт над спортским окружењем.
- Родитељ/старатељ/породица: Особе које су повезане са играчем или играчима;
- Одрасла особа-узор: тренери, наставници, рекреативне вође, спортисте или било ко ко има директан или индиректан утицај на играча.
- Пословни сарадник: Неко ко је укључен у инвестирање, донирање или подршку спорта новчаним средствима.
- Криминалац: Неко ко крши правила у тој мери да се може водити поступак против њега.
- Терориста: особа која извршава кривична дела у сврху изражавања посебне идеологије, проблематичног питања или гнева.

3. НАСИЉЕ У СПОРТУ КАО ОБЛИК КРИМИНАЛИТЕТА НАСИЉА

Свакодневно смо сведоци да спортски стадиони и хале постају попришта све беспштедних обрачуна између тзв. "навијачких група". Грађански теоретичари, попут Ерика Данинга, настоје да докажу да је насиља на спортским борилиштима увек било и да оно није условљено друштвеним односима, поготову не природом владајућег поретка, већ да се ради о испољавању агресије која је човеку урођена.¹²

Највише што се може учинити је сузбијање агресије путем институционализоване (државне) репресије, односно, стварање простора на којима ће људи, не угрожавајући поредак, регуларно "давати одушка" својим агресивним потребама. У томе спорт има незаменљиву улогу. По Конраду Лоренцу, на стадионима се постиже "пречишћавајуће ослобађање агресивних нагона".¹³

Јака осећања супарништва доводе до насиља у спорту и губљењу представе о правилима играња и обрасцима понашања на трибинама. Навијачи желе да увек свој тим виде на врху или као победника заборављајући при том да је њихово уплетање бесмислено и често са трагичним последицама.¹⁴

¹²Коковић, Д (2009) Друштво и спорт. Београд и просвета. (126)

¹³Paul Hoch, (1972) The Rip of the Big Game Doubleday. London (222)

¹⁴Коковић, Д (2009) Друштво и спорт. Београд и просвета. (343-344)

Све крвавији спортски спектакли постали су средство за васпитавање човека да прихвати насиље као свакодневну и стога "нормалну" појаву, што значи као средство за обрачун са критичко-мењалачком свешћу човека која је усмерена на искорењивање узрока који доводе до насиља. Истовремено, насиље на стадионима треба увек изнова да "подсећа" човека да је он "по својој природи агресивно биће" и да само репресивне институције успостављеног поретка могу да сачувају друштво од "зла" које влада човеком. Убијање вере човека у самога себе, у своју способност да као разумно и солидарно биће организује друштвени живот без туторства репресивних институција грађанског друштва - то је једна од најважнијих и најпогубнијих последица насиља у спорту.

Стадиони су за младе постали својеврсне школе дивљаштва. Облик стадиона, висока жичана ограда, полицијски кордони, пендреци, искежене чељусти полицијских паса, копита дресираних коња, борна кола и водени топови - све то неодољиво подсећа на концентрациони логор. Стадион је слика насиља и позив на насиље. То је амбијент који својим изгледом сугерише младима да нису људи и да се од њих ни не очекује људско, него вандалско понашање.

Изглед стадиона је од прворазредног значаја за стварање слике младог човека о самоме себи, за уништавање његовог људског самопоштовања. Истовремено, самом појавом на стадионима млади стичу статус који је одређен самом природом стадиона, као и природом спортског "спектакла", постају "хулигани", што значи друштвени отпадници и као такви "непријатељи душтва". Када се зна да је стадион постао главно место за окупљање младих, онда је јасна сва погубност јавног појављивања и формирања личности у таквом амбијенту.

И управо у таквој средини млади на најнепосреднији начин "долазе у контакт" са владајућим поретком који се легитимише као "заштитник друштва од антидруштвеног понашања"; са владајућим друштвеним вредностима ("слава", новац) које су отелотворене у спортским "звездама"; са опште-владајућом моћи капитала која се појављује у облику реклама које стварају обруч око терена; као и са такмичењем и рекордоманијом - основним принципима на којима почива капиталистичко друштво. На стадионима се, уствари, огледа прави однос владајућег поретка према младима, на тај начин што уместо да држава пружи сигурност младима и обезбеди осећај сигурности и атмосферу без напетости, држава укључивањем великог броја припадника полицијске управе ствара

управо супротно. Требало би да држава и друштво кроз различите мере, о којима ће касније бити више речи створи безбедно и мирно окружење без високих ограда, полиције, заштитних жица између противничких навијача.

Такав пример имамо у Енглеској где је држава успела кроз оштру казнену политику и строге кривичне санкције доведе у ред ситуацију везану за насиље у спорту. Без дугих процеса, на једном рочишту се одмах изриче казна затвора у дугогодишњем трајању или новчане казне веома високо одређене.

Што се тиче "потребе човека да се такмичи" она је историјски производ и Хуизингина аналогија између "такмичења" сврака и такмичења људи могућа је једино уколико се појаве сагледају на чисто феноменолошком нивоу. Многи примери у заједницама које се налазе "испод нивоа" модерне цивилизације говоре да је њима стран појам индивидуалног надметања. Покушаји да се од припадника неких афричких племена направе "тркачи", тако што ће преко ноћи бити изведени на тркачку стазу, завршио се тако што су се они, чим би један другоме за мало измакао, сачекивали у настојању да заједно прођу кроз циљ.

4. ОДРЕЂЕЊЕ НАСИЉА У СПОРТУ

Насиље је сложен друштвени, политички, културни, психолошки и етички феномен. Отуда је сасвим разумљиво што већи број дисциплина партиципира у његовом проучавању: филозофија, социологија, етика, психологија, право, криминологија. Насиље значи употребу силе, претње, или злоупотребу моћи према другом лицу. У савременим условима живота, значење криминалитета насиља постало је шире и значајније, јер долазе до изражаја различити облици насиља (физичког, психичког, сексуалног), којима људи прибегавају ради решавања међусобних спорова и сукоба.¹⁵

До сада је од стране бројних теоретичара направљен велики број дефиниција насиља које су у оптицају. Тако се у Оксфордском речнику насиље дефинише као „противправна употреба физичке силе и претње, да ће се сила употребити”. Са социолошког аспекта чини нам се да је најприхватљивија дефиниција да: „насиље обухвата све оне акте и активности који се могу означити као употреба, или претња употребом силе од стране субјекта (насилника), у односу на објекат (жртву), без обзира на то о којој врсти силе се радило, с циљем да се жртви, посредно или непосредно, нанесе бол, или код ње изазову страх и патња, како би се њено понашање ставило под контролу извршиоца насиља”.¹⁶ Када се помене израз насиље, криминолози и други научни радници који се баве кривичним наукама, обично подразумевају да се ради о насилничком криминалитету као специфичном виду друштвено опасних дела.

Узроци и услови насиља, више или мање постоје и егзистирају у околини сваког човека. Битна карактеристика насиља, поред повреде и претње да ће се повредити живот и тело, је страх. Управо, страх од криминалитета, у највећој мери заснива се на страху од насиља. Због тога, страх од насиља је исто толико озбиљан проблем савременог друштва као што је криминалитет насиља. Узалуд многи криминолози доказују емпиријским подаци- ма како у већини држава данас више људи страда у саобраћајним несрећама, него од руке другог човека, да криминалитет белог оковратника и корупција угрожавају животе и здравље више људи од такозваног уличног криминалитета. Грађани и функционери правосуђа и даље су фасцинирани феноменом насиља и чињеницом да жртва „уличног

¹⁵Констатиновић – Вилић, Николић – Ристановић, Костић, М. 2009.стр.111

¹⁶Мимица, Богдановић, 2007.стр.346

злочина” може бити свако и то у било ком тренутку.¹⁷ Управо због тога, код њих не наилази на одговарајући одзив указивање на статистичке податке, или апстрактне бројке, које показују да је ризик од криминалне виктимизације у оваквим кривичним делима мали. Криминалитет насиља се дефинише као екстремни облик испољавања агресије. Овај облик криминалитета обухвата оне криминалне активности којима се, средствима физичке или психичке принуде, односно применом силе или претње да ће се сила применити, повређује или угрожава интегритет личности. Деликата са елементима насиља има много и разноврсни су облици таквих понашања. Све те различите облике испољавања насиља повезује агресивност извршиоца према жртви, у различитим варијантама и различитог интензитета.¹⁸ На проблеме у одређењу појма „насиље” указују Алексић, Шкулић и Жарковић, наглашавајући да се ради о прилично непрецизном термину, којим се означава свесно, а у кривичноправном смислу, умишљајно nanoшење душевног, а знатно чешће физичког бола или повреда.¹⁹ На основу изнетих дефиниција може се закључити, да се појам насилничког криминалитета користи за означавање кривичних дела која карактерише брутално и агресивно поступање њихових извршилаца, односно, где елемент насиља има доминантан карактер, без обзира на то да ли је део радње извршења, или представља неки други битан елемент конкретног кривичног дела. У кривичноправном смислу, насилнички криминалитет обухвата сва кривична дела са елементима насиља, тј. кривична дела код којих учинилац употребом силе или озбиљне претње, повређује или угрожава правно заштићена добра.²⁰

Овде треба напоменути да је појам „деликт” шири од појмова кривично дело и злочин, а потиче од латинске речи и означава „недозвољен чин, поступање противно праву које повлачи, било обавезу накнаде штете, било казну”.²¹ Укупност забрањених деликата у правном систему обично се назива деликвенција. У деликте се, поред кривичних дела, убрајају прекршаји, привредни преступи и дисциплинске кривице. Овде ћемо се осврнути само на кривична дела која чине тзв. насилнички криминалитет. Кривични законик Републике Србије, у свом посебном делу, кодификује већину кривичних дела која се могу подвести под насилнички криминалитет. Познато је, међутим, да и неки облици насиља

¹⁷Игњатовић, 2002.стр.264

¹⁸Констатиновић – Вилић, Николић – Ристановић, Костић, 2009.стр. 112

¹⁹Алексић, Шкулић, Жарковић, 2004.стр.192

²⁰Лазаревић, 2002.стр.11

²¹Мала енциклопедија, Просвета, Београд, 1986. године, стр. 173.

који су предвиђени као кривична дела, не представљају увек инкриминисану и кажњиву делатност. Чак и неки најтежи могући облици насиља, као што су убиства, нису увек кривична дела. Отуда и нужност да се у појам деликата насиља уведе једно ограничење употреба силе или претње у циљу повреде, или угрожавања правно заштићеног добра, треба да се врши противправно.

Дакле, деликт насиља је противправна употреба силе или претње према другоме, односно према стварима.²² Ово ограничење је нужно да би се из сфере инкриминација, изузели они акти насиља, при којима се употреба силе или претње, појављује под одређеним условима, као дозвољени, правно основани начин понашања. Наиме, у кривична дела насилничког криминалитета најчешће се убрајају: одређени облици убистава, кривична дела тешке и лаке телесне повреде, силовање, разбојништво, разбојничка крађа, изнуда, отмица, насилничко понашање, угрожавање сигурности, противправно лишење слободе, изнуђивање исказа, злостава у служби, насиље у породици, насиље на спортским приредбама и другим јавним скуповима и др. Кривична дела насилничког криминалитета се могу поделити у две групе:

- а) дела традиционалног насилничког криминалитета и
- б) његови новији облици.²³

У дела традиционалног насилничког криминалитета спадају пре свих убиства и наношење тешких телесних повреда, као и силовање, а овде се, нарочито у англосаксонској литератури, сврставају и разбојништво и разбојничка крађа, као дела која имају елементе и насилничког и имовинског криминалитета. Нови облици насилничког криминалитета су различити облици насиља који се догађају у породици, али и на спортским приредбама, радном месту и др. Данас се оправдано поставља питање, да ли су ово нови облици насилничког криминалитета, или их је било и раније, само што се сада друштво више не мири са њима.²⁴

На основу садржаја дефиниција насилничког криминалитета, а с обзиром на начин извршења, тим делима се могу сматрати кривична дела против живота и тела, против имовине и против слобода и права човека и грађанина. У ширем смислу, то могу бити сва кривична дела у чијем се начину извршења примењује сила или озбиљна претња, као што

²² Лазаревић, 2002.стр.13

²³ Игњатовић, 201.стр. 106

²⁴Игњатовић, 2011.стр.107

су поједина кривична дела из групе кривичних дела против брака и породице и кривична дела против јавног реда и мира.

5.ТИПОЛОГИЈА НАСИЉА У СПОРТУ

Насиље у спорту, одређује се као понашање које обухвата физички напад или физички штетљиве поступке од стране играча, одиграва се током спортског догађаја и има за циљ да проузрокује физички бол или повреду другом играчу (или навијачу, тренеру, службеном лицу и др.), при чему се такви штетљиви поступци не односе непосредно на правила спорта и нису у непосредној вези са такмичарским циљевима спорта. Навијачко насиље за оне који га спроводе, па и за многе припаднике њихових група, није бесмислено, као што се махом погрешно оцењује у јавности.

Професор Драган Коковић каже: "Насиље у фудбалу је почело оног тренутка кад је радничка класа сматрала да јој се одузима спорт, а то је било тада када су уведени сектори на стадионе, па је онда господа била у ложама или у неком сектору који је јако скупљи, а они су стајали. Тад је уствари почело насиље међу навијачима."

Он је такође издвојио следећу типологију која прати нередице на утакмицама :

1. фанатична публика – група људи који су залуђени спортом који прате;
2. гомила која жели победу – они који ће се наћи погођени поразом и кривити судије;
3. разуздана гомила – маса људи која у исто време изражава своју агресију;
4. поларизована публика – људи који долазе на утакмице искључиво ради насиља.

У етиолошком приступу насиља у спорту могуће је издвојити традиционално објашњење у коме постоји разликовање између става психолога и социолога који се баве питањима спорта о узроцима насиља у спорту. Први, насиље гледалаца/навијача објашњавају тако што сву пажњу усмеравају ка нивоима агресивности појединаца/навијача, док други користе теорије колективног понашања у својим покушајима да идентификују могуће узроке насиља масе.

Шире проматрано, насиље у спорту саставни је део и израз насиља у друштвеном животу уопште, особито насиља као често најучинковитијега облика комуникације између појединаца и група које често јасно долази до изражаја управо у вези са спортом као својеврсним друштвеним резерватом за насиље. Постоје три теорије које се баве објашњењем насиља у спорту: биолошка теорија, психолошка теорија и социолошка теорија.

Представник биолошке теорије је Конрад Лоренц. Он сматра да је агресивност базична људска особина. Спорт је једна врста издувног вентила, кроз који се човек ослобађа прикупљене агресије.²⁵

Према психолошкој теорији, фрустрација се сматра узроком агресивног понашања. Фрустрација у спорту настаје из више разлога, као што су: лош резултат, незадовољство гледалаца, повреде које ремете пружање максимума од стране играча и различите врсте задиркивања од стране тренера и играча, које се понекад користе као тактика у пружању максимума од стране играча, док се понекад користе са намером омаловажавања.

Социолошка теорија сматра да се агресивно понашање учи преко модела за опонашање. У ту сврху се користе казне и награде. Врло често родитељи, тренери и саиграчи подстичу насилни стил игре. Гледањем спортских догађаја од стране деце, вероватно ће доћи до имитирања спортиста, без обзира да ли се спортисти понашају у духу спортских правила или иступају од њих.

²⁵ Приручник за публикавање, Америчко психолошко друштво Димовски, Д. (2009). Друштвена предодређеност спортског насиља - етиолошко објашњење. Социјална мисао, 16(1), 15-21.

6. ВРСТЕ И ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ НАСИЉА У СПОРТУ

Насиље на спортским приредбама може бити манифестовано у разним облицима различитог садржаја и интензитета, од релативно толерантних видова, до вандализма и тежих криминалних случајева. Ова појава је, као криминолошки феномен, један од најинтересантнијих феномена у савременом друштву. Насиље на спортским приредбама је сложен феномен, управо због сложености његове структуре и појавних облика, као и низа политичких, социјалних, културних, економских и других фактора. Неки од карактеристичних облика насиља који се јављају у пракси су:²⁶

- Појединачни физички напади на друге навијаче или случајне пролазнике;
- Групне туче између противничких навијачких група;
- Уношење и бацање пиротехничких средстава и других предмета у терен или гледалиште, што може угрозити живот учесника спортске приредбе или ометати ток спортске приредбе, као и уношење и конзумирање алкохола и опојних дрога;
- Упади у терен са циљем ометања или прекида спортске приредбе;
- Оштећење уређаја и инсталација на спортском објекту;
- Вршење имовинских деликата, неплаћање рачуна у кафићима и ресторанима;
- Уништење и оштећење возила, трговинских и других објеката, на правцима кретања навијача;
- Исписивање графита на јавним површинама, превозним средствима, зградама, лифтовима, споменицима културе;
- Изазивање мржње и нетрепелјивости, која може довести до физичких сукоба на националној основи и учествовање у догађајима који немају везе са спортом и вршење кривичних дела која нису повезана са спортским приредбама.

Без обзира на типове конфликта који се могу догодити, ако постоји међусобна повезаност између случаја насиља и спортске активности, места или њихово преплитање,

²⁶ Милојевић, Симоновић, Бранковић (2013), Млади и хулиганизам на спортским приредбама, ОЕБС, Крагујевац, стр.12.

дело ће се сматрати спорстким насиљем. Надаље, могу се споменути типови понашања и поступака која потпадају под појам спортског насиља:

- Директне повредне активности између људи: Оне се могу догодити изван спортског места као резултат реакционе или свесне намере да се противник или нека друга особа повреди или да му се нанесе штета.
- Повреда у спорту до која је резултат злоупотребе различитих супстанци (углавном допинг средстава), њихове прекомерне употребе или прекомерног тренирања: Ово је широка категорија злоупотреба која може бити последица пропуштања запажања проблема у вези са уносом разних врста додатака за побољшање перформанси у спорту.
- Сви облици активности који издвајају појединца или групу - Активности које имају тенденцију да одвоје групу људи како би тестирале лојалност групи кроз низ понижавајућих искустава које трају током периода иницијације.
- Вербално застрашивање и сугестија физичке повреде- сугестија или претња повредом како би се психолошки оштетио други појединац или група.
- Намерна спортска повреда - Непосредан чин са намером повређивања другог лица (припадника супротне екипе) како би се оно спречило да настави са игром. Ради се о повреди која је учињена са умишљајем за ту сврху и не посматра се као несрећан случај.
- Злостављање деце кроз претње које су последица не постизања перформанси какве очекују родитељи - Притисак родитеља или других одраслих лица који стварају играча-жртву, пре него стабилног играча.
- Активност фанова/гледалаца - Свака активност која узрокује повреду, штету у спорту или прекид спортске активности.
- Понашање одраслог лица - узора које изазива психолошке проблеме - Било које питање, акција или понашање које изазива страх, узнемиреност или повреду друге особе, посебно појединца које може бити објекат манипулације или надмоћи.
- Полтичка активност која ствара притисак да се победи- Екстерни притисак од стране појединца који поседују моћ, одговорност и новац, што играчима ствара осећај претње или принуђености на успех у спорту.
- Пренаглашавање победе које резултира у емоционалној заразности-сукоб појединца који у гужви за последицу има повреду или неки други проблем.

Ипак у овом раду ћемо се фокусирати на поделу које су извршиле проф. др Миомира Костић, проф. др Слободанка Константиновић Вилић и проф др Весна Николић Ристановић у својој књизи „Криминологија“ издање из 2011. године и те облике ћемо посебно описати. У односу на покретаче насиља, може се издвојити неколико облика насиља у спорту а то су: насиље од стране самих спортиста, насиље гледалаца-навијача, насиље од стране родитеља и ритуално насиље.

6.1. НАСИЉЕ КОЈЕ ВРШЕ САМИ СПОРТИСТИ

Када се каже "спортско насиље", углавном се мисли првенствено на насиље које врше сами спортисти. Одређене врсте спортова саме по себи подразумевају изванредан ниво физичког насиља. У оквиру контактних спортова попут фудбала, бокса, рагбија, борилачких вештина, ватерпола итд. може доћи до насиља, али је оно санкционисано јасним правилима и ограничењима. Како А. Керковић истиче, „Убрзана трка ка комерцијализацији и професионализацији спорта довела је до тога да он постане уносан посао у којем се може добро зарадити. Тако смо почели све више да се удаљујемо од стварних вредности спорта; заузврат, добили смо спортска такмичења која се све више одликују насиљем и бруталношћу.“²⁷ Према Керковићу, аномалије у спорту се могу јавити као: агресивно и насилничко понашање над самим спортистима, претерана дужина и интензитет тренинга, допинг-контрола, тренинг и такмичења са нехуманом оријентацијом, и психолошка припрема професионалних спортиста као мотивација за постизање жељеног резултата.²⁸

Агресивно и насилничко понашање над спортистима се најчешће јавља као испад спортиста, агресија над судијама, па чак и убиства судија због досуђивања пенала или прекида утакмице због физичког напада на судије. Такође, овај облик насиља може обухватити насиље играча једног тима над играчима другог тима, као и насиље публике

²⁷А. Керковић, 1983.стр.349

²⁸Божовић, Р. (2007), Агресија и насиље у спорту, Филозофски факултет, Никшић, стр. 109.

према спортистима и обрнуто.²⁹ Вид насиља и агресије над спортистима подразумева преоптерећење спортиста услед претераног интензитета и дужине тренинга.

Све је усмерено на успех, а сами спортисти такве услове прихватају због зараде, па тако задобијају повреде и болести које само привремено залече како би постигли тренутни успех иако то може довести до трајне онеспособљености. Да би постигли што боље резултате и померали границе могућности свог организма, спортисти неретко користе витаминске ињекције, средства за умирење и трансфузију крви, анестетике, електростимулације итд. Све то у крајњој линији може имати озбиљне последице по здравље спортиста. Тренинг и такмичења са нехуманом оријентацијом укључују првенствено тренинг са децом предшколског узраста. Наиме, деца се користе као „биолошки материјал” или предмет како би се припремили да буду будући светски такмичари и од њих се створили евентуални светски рекордери. И на крају, постоји и такозвани „психолошки пресинг”, односно психолошка пресија којом се усмерава енергија на циљ и резултат на уштрб спонтане и креативне игре чији је пре свега задатак развитак тела и духа спортисте у правом смеру, као и упражњавање времена квалитетно. Дакле, притисак који је вршен на спортисте, након тога се испољава у виду њихове хладнокрвне агресије према противничком тиму, јер циљ не бира средство.

Сва наведена средства која се примењују да би спортисти имали што бољи учинак (на уштрб физичког и менталног здравља) указују на то да спорт не представља разоноду, забаву и нешто што доводи до бољег и здравијег развитка људи, већ средство за стицање високих новчаних прихода играча, тренера, менаџера и других, те из тог разлога сви они (а највише играчи јер је све подређено победи и исходу) прибегавају насиљу да би остварили циљеве.

Постоји неколико типологија насиља играча, али ни један популарнији, или кориснији, од приступа развијеног од стране теоретичара, који су класификовали насиље играча у четири основне категорије: прве две категорије су „релативно легитимне“ и последње две „релативно нелегитимне“ у очима и спортских администратора и закона.

Док је типологија у литератури више пута разматрана, и даље значајна за истраживање насиља у спорту, као и за правне импликације насиља играча. Неке од њих представљају:

²⁹Исто.

- Бруталан додир тела

То укључује акте као што су обарања, блокаде, препречивање телом, судар, ударци и убоди. У зависности од спорта, ово су дела која се могу наћи у оквиру званичних правила датог спорта, и са којима би се већина сложила да се у најмању руку подразумевају.

- Гранично насиље

Укључује дела која су забрањена званичним правилима датог спорта али која се дешавају редовно и која су мање или више прихваћена од стране многих људи који су повезани са игром. Примери могу укључити: песничење у хокеју, касни ударац и лична грешка у Америчком и Канадском фудбалу, „лутајући“ лакат у кошарци, фудбал и трка мотора, обарање на земљу, „гребање“ и ударци у рагбију и „бејзбол лоптица“, бацање усмерено на главу играча бејзбола у бејзболу. Оно што је важно, све ове акције носе потенцијал за проузроковање повреде као и изазивање даљег сукоба међу играчима, као што су клупе – чишчење туче у хокеју на леду, играчи пуне насипе у бејзбол или одмазне туче у било ком другом спорту. Историјски гледано, санкције које су уметнуте од стране спортских лига и администратора за гранично насиље били су изузетно лаке и сами клубови су учинили све да заштите своје играче, посебно њихове „звезде“ од играча.

На тај начин постаје могуће замислити агресију и насиље међу спортистима, укључујући повремено и збуњујуће, високо цењено и заштићено понашање унутар субкултуре спорта, као спортски „злочин“. Дубинске процене о томе како се насиље играча и случајеви спортских повреда решавају у судовима, као и врстама правних одбрана које су на располагању да гоњеним спортистима, напредовале су у великом броју земаља.

- Квази криминално насиље

Ово насиље крши формална правила датог спорта, закона и у значајној мери, неформалне норме играча. Ова врста насиља често резултира у озбиљним повредама, што за узврат изазива значајну службену и јавну пажњу. Квази криминално насиље у хокеју на леду

може укључити „јефтине шутеве“, „наивне ударце“ или опасно високе ударце штапом, од којих сви могу да изазову озбиљну повреду и који често повлаче кућне суспензије и казне.

- **Криминално насиље**

Укључује понашања тако озбиљна и очигледно изван границе прихватљивости, како спорта тако и шире заједнице, да су третирана од стране кривичног правосудног система као кривична дела. Случај из Канаде, који теоретичари користе је случај хокејашког играча који је био тинејџер, 1973. године напао је и убио противника на паркингу код арене након велике игре.

Теоретска типологија се бави ониме што би криминолози назвали питањем „законитости насиља“. То је процес легитимације или делегитимације с обзиром на то шта се сматра прихватљивом насиљем а шта не. На тај начин, оваква типологија је од великог значаја али има једно очигледно ограничење: да буде у кораку са временом.

Од краја 1960-их година и у раним 1970-тим годинама, дошло је до промене у ономе шта може бити категорисано као „леgitимно“ и „нелеgitимно“ насиље играча. Ово је без сумње изазвано променом скале јавне правне толеранције када се ради о облицима интерперсоналног насиља у глобалу. Користећи категорије теоретичара, инциденти претходно сматрани квази криминалним насиљем, пограничним насиљем или чак бруталним контактом тела данас се ближе проучавају као облици криминалног понашања, који су санкционисани од стране друштва.

6.2. НАСИЉЕ РОДИТЕЉА СПОРТИСТА

За сваког спортисту је од велике важности да има подршку родитеља. Родитељи су примарни узор и модел за идентификацију, те тако треба да подстичу своју децу да буду што бољи спортисти кроз похвале и награде. Међутим, дешава се да су неки родитељи превише емоционално укључени у спорт свога детета, што некада за последицу има вршење притиска и насиља над самим спортистом или другим играчима његовог или супарничког тима, а неретко и над судијама и тренерима. Ова врста насиља може бити испољена вербалним омаловажавањем и злостављањем или чак физичким нападом од стране родитеља. Добра комуникација између родитеља и тренера, као и на релацији тренер-спортиста и родитељ-спортиста је кључ за креирање позитивне, подржавајуће и мотивишуће климе за учење и напредовање у спорту.

Иако су односи између тренера и родитеља неизбежни, они су често оптерећени обостраним предрасудама и неразумевањем, узајамним оптужбама и негативним емоцијама. Тренери неретко сматрају да су родитељи више штетни него корисни и да их је најбоље искључити из спортске арене.³⁰ Посебно је непожељан феномен „фанатичних родитеља” који кажњавају децу критикама, придикама, ускраћивањем љубави и пажње, а некад и физичким кажњавањем. Ови родитељи се углавном мешају у посао тренера, критикујући их, или седе близу терена и узвикују сугестије играчима као да тренери нису ту. Такви родитељи у први план стављају резултат и намећу деци притисак и терет да увек морају да буду добри у спорту. Неретко се дешава да ови родитељи узвикују, осуђују, добацују на такмичењима, вређају и окривљују уколико такмичење или извођење деце не задовољава њихове (углавном превисоке) критеријуме. Негативна последица оваквог понашања родитеља је стварање страха и нервозе код детета-спортисте, слабијим резултатима и некада и напуштање спорта.

Осим тога, имајућу у виду да родитељи представљају узор својој деци, велика је могућност да ће дете насилног родитеља и само испољити насиље у некој области свакодневног живота, па тако и у спортским активностима. Један од примера насиља родитеља је догађај Масачусетсу 2000. године. Тада је отац дечака, играча хокеја, незадовољан због грубе игре вербално напао тренера тако што му је упутио увреде и

³⁰Бачанац, Петровић, Манојловић (2009), Приручник за родитеље младих спортиста, Републички завод за спорт, Београд, стр. 26-27

викао на њега. Након тренинга уследила је туча у ходнику између оца и тренера која је резултирала смрћу тренера услед задатих удараца оца дечака. Отац је био осуђен на казну затвора за убиство, у трајању од шест до десет година. Још један специфичан случај догодио се у Француској када је отац двојице браће, тенисера, у трогодишњем периоду сипао дрогу у пићедвадесет и седморо родитеља других тенисера, што је изазвало и један смртни исход. Отац је осуђен на казну затвора у трајању од двадесет и пет година.³¹ У Сан Фернанду, у Калифорнији, отац је осуђен на 45 дана затвора због пребијања и критиковања тренера који је искључио његовог 11-огодишњег сина из бејзбол утакмице.³²

У оквиру овог типа може се сагледати и насиље од стране тренера који имају улогу узора играчима и представљају најбитнији фактор у формирању и сазревању спортиста. Погрешан приступ у тренирању спортиста може резултовати насилним понашањем самих спортиста у игри, као и агресивном реакцијом од стране родитеља и навијача. Спортисти су младе особе, које тек усвајају моделе понашања тако да је рад и залагање тренера од кључног значаја. Дешава се да тренери поступају насилно и неадекватно, прибегавајући поступцима као што су: ударање, шамарање, вређање, исмевање, понижавање, испољавање беса и викање на спортисте када направе грешку у игри, псовање, претње и застрашивање, захтевање да спортисти играју под повредама или када су болесни, тражење да се противник намерно повреди или испровоцира, захтевање да спортиста игра и тренира у неадекватним условима као што су лоше време, висока или ниска температура, лош терен итд., кажњавање додатним вежбањем: склековима, трчањем и сл.

³¹Миомира Костић, С. Константиновић Вилић, В. Николић-Ристановић (2012), Криминологија

³²<http://www.cbc.ca/sports/parents-sideline-rage-hurts-youth-sport-1.260859>Извору приступљено 09.10.2016.

6.3. РИТУАЛНО НАСИЉЕ У СПОРТУ

Ритуално насиље у спорту је посебан облик насиља који подразумева насиље током извођења обреда иницијације. У четири до пет колеца у САД спортисти пролазе кроз овај обред, који често укључује алкохол и излагање разним понижавајућим поступцима. Према неким изворима, ови обреди укључују то да спортисти једу псећу храну, кидају главе рибицама, неумерено конзумирају алкохол, као и остале радње које морају да изврше како би били примљени у клуб.³³

Ритуали представљају обреде са циљем јачања заједништва и потврђивања припадности мањој или већој социјалној заједници. Ти обреди могу представљати интегрисање и прихватање у омањи сеоски кошаркашки клуб или пак обреди у циљу успостављања осећаја заједништва у националном тиму. У том смислу, ритуализирани хулиганizam и вандализам навијача може да се сагледа и у функцији омогућавања изласка из зоне младости и пријема момака у свет одраслих, пуноправних чланова друштва у процесу стварања мушке заједнице одраслих, специфичне за патријархално друштво.³⁴

У литератури се наводи да постоје ритуализовани облици навијачког понашања па тако се и врши подела ритуала спортског насиља у три групе:

- 1) ритуално насиље у вези спортских такмичења,
- 2) ритуали насиља унутар навијачке групе и
- 3) ритуали спољашњег омогућавања насиља навијачким групама.³⁵

Први тип - представља ритуално насиља у вези спортских такмичења, подразумева ритуале који доводе до вишеструког, масовног виктимизирања и вандализирања јавне и приватне имовине. Ови ритуали су највидљивији и у највећој мери су подложни могућем санкционисању и идентификацији извршилаца. Седам основних типова ритуала ове врсте су:

³³Миомира Костић, С. Константиновић Вилић, В. Николић-Ристановић (2012), Криминологија

³⁴Мршевић, З. Ритуални карактер спортског насиља, Институт друштвених наука, Београд, стр. 7

³⁵*Ibid* str. 10

- ритуали насилничког навијања,
- ритуално подражавањенасилничког понашања сопственог тима,
- ритуално вређање и провоцирање противника,
- ритуалне масовне туче полиције и навијача натрибинама,
- ритуално суочавање супростављених навијачких група, договорене масовне туче, организовање “врућеггостопримства”,
- ритуално “доказивање” на противничкој територији изазивањем инцидената и ритуално самоекспонирање,егзибиционизам.

Други тип - представљају ритуали унутар навијачке групе. Наиме, навијачке групе се карактеришу солидарношћу, хијерархијским уређењем и готово војничком дисциплином, па тако се и сама навијачка група одликује одређеним ритуалним понашањима. Из ритуала које садржи одређена навијачка група произилази и насилни карактер навијачке група и њиховог понашања на спортским приредбама.

Трећи тип - овај тип ритуала је најмање видљив, и често се негира његово постојање. Једини документовани извори о овом типу су повремене изјаве политичара, као и медијски серијали (крими емисије које се баве реконструкцијом догађаја) од којих су најпознатији “Досије навијач” и “Инсајдер”. Тако је нпр. у једном интервјуу датом 2011. године тадашњи председник Тадић истакао да су навијачки хулигани ослобођени одговорности за шверц наркотика, насиље, пребијање људи на улицама и др. Иако наизглед делују као неорганизована група хулигана, чији је једини циљ да праве неред, када се њихово понашање и деловање боље проучи, долази се до закључка да је реч о готово паравојним формацијама које појачавају свој утицај кроз друштвене структуре, преко утицајних и корумпираних појединаца на високим положајима. Претпоставља се да свака политичка партија има чланове који су припадници одређених навијачких група и као такви делују и раде са циљем остваривања партијских интереса. Неретко новац из политичких партија преко тих појединаца улази у навијачке групе и служи за финансирање хулигана и њихових активности.

6.4 НАСИЉЕ ГЛЕДАЛАЦА-НАВИЈАЧА

Сама реч хулиган (енг. hooligan) долази од Патрика Хулигана, познатог ирског криминалца осуђеног у Лондону 1889. године, чије се име најпре користило за скитнице, а данас описује актере насиља на стадионима. Оно што карактерише хулигане је то да су они насилни, са ниским степеном толеранције и деструктивни. Хулиганизам обухвата:

1. вређање по разним дискриминацијским основама појединаца или групе;
2. физичке нереде и наносење лаких или тешких телесних повреда које могу имати и смртних исхода;
3. узнемиравање јавних и приватних својина;
4. узнемиравање јавног реда и мира;
5. угрожавање опште сигурности употребом недозвољених средстава као што су бакље, ракете и остала пиротехничка средства;
6. конзумирање алкохола на недозвољеним местима и употреба наркотика;
7. неовлашћен улазак на спортски терен или у службене просторије.

Иако насиље међу навијачима делује неорганизовано, спонтано и без икаквог циља, оно је често веома добро испланирано. Није реткост да се навијачке групе користе од стране политичких странака, криминалних организација, итд.

Насиље гледалаца на стадионима има веома дугу традицију. Докази о овим догађајима пронађени су у текстовима из античке Грчке и Римског Царства. Насилни инциденти од стране навијача могу се догодити свуда где се спортски фанови окупљају, укључујући спортска такмичења (нпр. кошарка, бејзбол, бокс, фудбал, хокеј итд.) као и забавне догађаје (музичке концерте, на пример). Агресија гледалаца на стадијумима може се испољити у различитим облицима као што је: вербална агресија, гестикулација, бацање предмета, блокирање излаза, рушење врата, уништавање имовине, и наравно физичко насиље (саплитање, шутирање, ударање итд.).

Према неким схватањима, специфичне карактеристике места, догађаја и особља доводе се у везу са вишим нивоима навијачког насиља на стадионима. Иако је неке од њих тешко или немогуће променити, веома је важно разумети како свака од ових

карактеристика доприноси стварању и испољавању агресије. Комбинација карактеристика као што су ниво буке, близина одвијања игре, распоред седишта, репутација места, температура, локација стадиона, гужва, доступност алкохола, понашање итд. заједно са искуством и приступом самог особља, могу значајно утицати на одвијање утакмице и агресивност гледалаца.

Насиље на спортским догађајима је ређе у Северној Америци у поређењу са Европом, посебно када се пореди са насиљу на фудбалским мечевима у Британији, Италији, Немачкој, Холандији и Белгији. У Британији је проблем „фудбалских хулигана” толико распрострањен да је насиље које се појављује на другим местима названо „ширењем енглеске болести”.³⁶

У пракси има више примера као што је нпр. сукоб навијача италијанског „Јувентуса” и енглеског „Ливерпула” 1985. године који се завршио са 30 погинулих и око 350 повређених гледалаца. Поред овог примера, спомиње се и несрећа на фудбалској утакмици у Гани 2001. године која је изазвана сукобом навијача и полиције и резултирала у преко 100 мртвих људи.

Највећи број студија које су се бавиле друштвеним и политичким аспектима спорта као и повезаношћу спорта и насиља, односи на феномен фудбалских и других навијача. Поред тога, истраживачи су такође посветили посебну пажњу насилничком понашању екстремних фудбалских и других навијача.³⁷ Овај феномен представља друштвени проблем у многим европским и другим земљама у свету и као такав изазива велику забринутост јавности.

У Великој Британији је шездесетих година 20. века забележен пораст нових облика насиља повезаних са фудбалским утакмицама. Бодин је појаву хулиганства у Енглеској поделио у неколико фаза, односно шест степена развоја хулиганизма у Европи. У првој фази, говори се о променљивим обрасцима насиља у раздобљу од касних ’50-тих до раних ’60-тих година 20. века. У том периоду су новинари, истраживачи-социолози идентификовали пораст насиља изван и унутар фудбалских стадиона. То су били нови облици насиља, који су били наизглед друкчији од ранијих испољавања истог. Сада је некадашње ”ритуално” насиље прешло у ”промишљено насиље”.³⁸ Насилни инциденти

³⁶http://www.popcenter.org/problems/spectator_violence/ Извору приступљено 09.10.2016.

³⁷Бодин, Робéне, Хéас, 2007.стр.19-73

³⁸Бодин 1999.стр.19

који су се догађали у раздобљу од почетка 20. века до 60-тих година, углавном су настајали због перцепције гледалаца о суђењу игре, односно због њихове пристрасности, а и општег ривалства у спорту. Ово насиље се махом изражавало бесом и шовинизмом који су били обележја радничке класе која је чинила типичну фудбалску публику. Новонастали облици насиља су пре свега наглашавали културне и друштвене поделе. Од тог тренутка, хулиганство је сматрано организованим, промишљеним и свесним чином који се може упоредити чак са организованим криминалом.

Обележје друге фазе развоја хулиганства, како наводи Бодин, јесте стварање новог типа фудбалске публике, односно промена у њеном саставу. Аутор притом полази од хипотезе да је фудбал спорт који је највише обележен насиљем. Наиме, од 1950-те године фудбал у Великој Британији пролазио кроз многе трансформације. Енглеска, као доминантна европска земља 20-тог века, открила је спорт који је у Уједињеном краљевству постао прописно организован, демократизован и популаризован. У развоју фудбала тог времена важну улогу су имале школе које су шириле фудбал кроз све сегменте друштва. У прилог томе говори и податак да је 1948. године, 8.000 школа припадало енглеском школском фудбалском савезу.

Међутим, 50-тих година, фудбалски клубови постају све мање популарни и привлачни. Британско друштво се модернизовало и прерасло у класично потрошачко друштво жељно нових ужитака међу којима је спорт био само још један у низу. Наступило је доба просперитета. Развили су се нови индивидуални спортови као што је џудо, а дошло је и до демократизације спортова, који су постали приступачнији већем броју људи. Фудбал више није био једини облик забаве који је свако могао да приушти, те су фудбалске утакмице привлачиле све мање гледалаца. Треба нагласити да тада радио-телевизијски пренос и спонзорисање нису имали значај какав данас имају. Из ових разлога, Британци су настојали да поврате некадашњу заинтересованост за фудбал на тај начин што би учинили игру спектакуларнијом и професионализовали фудбал. Такође, желели су да побољшају комфор гледалаца и обнове стадионе како би привукли веће интересовање.

Тако се почело са грађењем нових трибина, што је, у комбинацији са демократизацијом фудбала и порастом његове популарности у друштву, довело до тога да је фудбал привлачио пажњу све већег броја људи. Гледаоци су били људи који су

припадали различитим слојевима. Почеле су да се формирају заједнице које су имале сопствени идентитет, симболе, амблеме, ритуале, осећај припадности, начин облачења и знакове препознавања. Те заједнице су заправо биле навијачке скупине које су се од данашњих разликовале само по томе што нису имале посебне називе који би их повезивали за клубове за које су навијале. У овој фази на стадионима су се јавиле и ксенофобне политичке идеологије - teddy boysa и skinheadsa пре свега, као и банде (skinheads и "разбијачи"). Почело је да се развија супарништво и туче између група навијача су постале све чешће. Године 1968. лорд Харингтон у службеном извештају о фудбалском хулиганству написао је да су хулигани прави млади навијачи, углавном млађи од 21 године, добро обавештени, са одличним знањем о фудбалу.³⁹

Унутар стадиона подизане су ограде, што је, уместо да спречи насиље, само појачало овај проблем супарништва. Започели су процеси "антагонистичке акултурације" (антагонизам-узајамна нетрпељивост, супарништво, непријатељство) у којима је насиље било један од начиња формирања идентитета.

Трећа фаза развоја хулиганства и насиља у спорту обележена је друштвеним проблемима који су заоштрили хулинаско понашање. Теоретичари ову фазу повезују са друштвено-економским падом Велике Британије 1970-тих и 1980-тих година.

Земља је била захваћена великом инфлацијом и незапослености, готово на ивици банкрота. У том периоду је хулиганизам био више био механизам преживљавања и друштвене потврде, него што је био одраз класне борбе. Нереди на фудбалским утакмицама догађали су се упоредо са уличним нередима. Фудбал је постао средство изражавања и нека врста бунта младих људи који су били искључени из друштва. Навијачка култура и насиље представљали су бег из дневне рутине и давали су осећај сврхе. Одређене групе навијача су отворено почеле да изражавају расизам, а такође су формирале и такозване борбене скупове.

У периоду четврте фазе, хулиганство је постало нормална и уобичајена појава, нормалан облик насиља међу младим и одбаченим припадницима радничке класе. Социолози Елиас (Elias) и Данинг (Dunning) изложили су четири аспекта хулиганства којима потврђују свој концепт друштвеног функционисања:

³⁹Бодин, Д, Спорт и насиље у Еуроци, КЊИГА ТРГОВИНА д.о.о. Загреб, 2007, стр. 30.

1. Чињеница да обухваћене групе делују више заинтересоване за међусобни сукоб него за гледање фудбала;
2. Чињеница да се супротстављене групе регрутују из истог друштвеног сегмента, такозваног 'тврдог' слоја радничке класе. То значи да њихово сукобљавање представља унутар класни сукоб уместо међукласног сукоба;
3. Чињеница да сукоби између таквих група имају облик вендете (крвне освете), у смислу да појединци и скупине постају мета напада само због истицања знакова припадности супарничкој групи. Вишегодишње заваде које развијају супротстављене хулиганске групе навијача и које не престају упркос изменама њихових чланова показатељ су високог степена поистовећивања неких хулиганаса групом којој припадају;
4. Изразити степен конформизма и једнообразности у деловању видљив је у певању и скандирању фудбалских хулигана.⁴⁰

Пета фаза представља период када су медији били главни катализатор хулиганизма. У 1985. фудбалски клубови Јувентус и Ливерпул, сусрели су се у финалу Лиге шампиона на стадиону Хеусел у Бриселу. Навијачи Ливерпула су тада имали већ изграђену репутацију због низа претходних инцидената. Наиме, исте године, учествовали су у тучама с навијачима Аустрије и разним другим сукобима. Магазини који су извештавали о активностима и насилним испадима навијача, само су још више подстакли промоцију, потврђивање и ширење насиља у спорту.

У шестој фази, посредством процеса опонашања и супарништва, долази до ширења хулиганства у целој Европи. Европски навијачи су настојали да имитирају енглеске навијаче како би исто тако били признати као ватрене присталице одређеног клуба, као способни да бране свој клуб, као и слику о себи као навијачима. Свака навијачка група настоји да надмаши другу, противничку, па су због тога навијачи путовали на гостујуће утакмице у што већем броју. Ширење таквих ставова је подстакло све веће насиље и претворило га у основну карактеристику навијачке културе широм Европе. Може се приметити такође да је насиље било фактор који је држао навијачке групе на окупу, како би се заједнички супротстављали противницима.

⁴⁰*Ibid.* str. 35.

Треба нагласити да је навијачко насиље веома распрострањено на просторима бивше СФРЈ, а по размерама навијачког насиља су ове земље (међу њима и наша) веома слична Енглеској, Италији и Холандији, као најугроженијим земљама у том смислу. По неким схватањима управо су нереди навијача који су довели до неодигравања фудбалске утакмице између Динама и Црвене звезде на Максимиру 1990. представљали својеврсни почетак ратних дешавања на овим просторима.⁴¹

И на крају, када је реч о појавности навијачког насиља, резултати досадашњих истраживања тог феномена уземљама Европе упућују на нека заједничка обележја екстремних навијача. Према њима реч је о:

- Младима, углавном адолесцентима или млађим пунолетницима;
- Особама мушког пола, иако последњих година у навијачким групама има више девојака него пре;
- Углавном особама које се по социјалним обележјима разликују од својих вршњака;
- Припадницима организованих група које се окупљају око фудбала и навијања;
- Добрим познаваоцима фудбала и спорта уопште и заљубљеницима у клубове за које навијају;
- Следбеницима навијачког субкултурног стила ;
- Популацији склоној конзумирању алкохола, па и дроге, јер то представља саставни део ритуала тог субкултурног стила, везаног уз путовања на утакмице и навијање.

Од кад је лопта почела да се шутира по терену, кренула је и љубав према фудбалу и вољеном клубу. Љубав је проузроковала страст, а из страсти су се родили инциденти на и око фудбалских стадиона. Ти инциденти су махом били безазлени, а фудбал се играо искључиво због публике, која је обухватала све слојеве друштва. На утакмице су долазили заљубљеници у спорт, није било битно ко припада којој економској класи, на стадионима је било места за све. Године су пролазиле, смисао спорта је почео да се мења, а са тим се и насиље у спорту нагло проширило.

Нико нема тачан одговор када је, како и зашто насиље у спорту почело да се везује искључиво за навијаче, али сви видимо да је оно данас саставни део те поткултурне групе.

⁴¹Лалић, Д., Бити, О., (2008.) Четворокут спорта, насиља, политике и друштва Политичка мисао, Прегледни чланак, Хрватска стр.254.

Социолози и разни стручњаци из области спорта покушавали су да објасне овај феномен, долазећи до заједничког закључка да проблем није само на стадиону или у хали, већ у дубљим друштвеним узроцима, и да насиље представља рефлексију друштвених околности.

Када је навијачка сцена тек дошла у Србију, тада Југославију, о навијачким инцидентима се није причало у медијима, већ су остајали само у ужем кругу људи који су у њих били умешани. Први инцидент који је имао већу медијску пажњу било је путовање навијача 'Партизана' у Сарајево средином 1980-их година када је у Шиду избила велика туча са полицијом, праћена привођењем навијача. То је био први пут да су медији преносили један такав догађај, пошто је до тад важило да се о спорту јавно прича само у позитивном смислу, јер помињање насиља лоше утиче на младе.

Чињеница је да екстремни и ултра навијачи далеко теже подносе пораз од обичне публике и симпатизера. Код њих важи правило – ако изгуби клуб, не сме да изгуби група, али та тежња за барем физичком победом над противничким навијачима често је имала катастрофалне последице. Такви навијачи после пораза или победе за собом остављају пустош, како око стадиона, тако и у граду. Због њих је, пошто је појам 'ултрас' мање раширен, појам 'хулиганизам' почео да се везује за све навијаче.

7. НАСИЉЕ НА СТАДИОНИМА КАО ВИД ПОЛИТИЧКОГ ПОНАШАЊА

Појединац, налазећи се окружен гомилом на стадиону, добија несавладив осећај моћикоји му допушта да се преда нагонима које би, да је сам, сигурно обуздао.

Сваки осећај који постоји у гомили је заједнички, једнако усађен у сваког појединцакоји се налази у њој. Тиме он постаје нераздвојиви део групе, било каква противречност између њега и групе је немогућа, значај групе и њеног очувања саставља изнад значаја једног “обичног” појединца. Сваки други став би се сматраоиздајом групације. Појединац, тј. конкретно навијач, није више свестан својих дела. Чак и под најблажом сугестијом групе, он ће се у потпуности повинovati и кренути у вршење најсуровијих аката. Овај утицај на појединца, Гистав ле Бон пореди са хипнозом, међутим, ефекат је много јачи. У нашем случају, сугестија је иста за све, те она постаје свобухватна и неизбежна. „То насиље је пре свега политичко, па се онда из политичког насиља делегирало на правно и на економско насиље, да би смо данас добили насиље на стадионима. Не треба заборавити да су стадион и арена друштва, преко којих се прелива и осликава на друштво ове земље све оно што се у њој збива. Данас имамо младу генерацију, или популацију, којој је око 20 година, који су у извесном смислу одрасли само у разним облицима конфликта и насиља. Они заиста не знају занешто другачије или вредније“ речи су социолога, професора Салиха Фочо.⁴²

Дакле, насиље на стадионима, не само да има политичке узроке настанка, већ је и свака последица таквог насиља политичка, било да се насиље усмери на припаднике органарета (полиције), припаднике етничких мањина (Роме) или странце (Случај Татон).Мржња према полицији, странцима, према другачијем – специфичан је лајтмотив њиховог екстремизма: екстреман у навијању, екстреман у политици – екстреман свугде и усвему.

Историја распада Југославије може описати и као прича о еволуцији насиља у југословенском спорту, посебно међу фудбалским навијачима-хулиганима, и постепеном преношењу тог насиља, крајем осамдесетих и почетком деведесетих година, на терен међуетничких сукоба и "велико-националне" политике и, одатле, на бојно поље.Стадиони

⁴²http://www.slobodnaevropa.org/a/tema_sedmice_navijaci_nasilje/1848577.htmlИзвору приступљено 11.10.2016.

у бившој Југославији су на крају, при њеном распаду, коришћени у политичке сврхе. Најбољи пример је утакмица играна у Загребу 3. јуна 1990. Тадашња репрезентација СФРЈ играла је са репрезентацијом Холандије, а цео Максимир - 40.000 навијача навијало је за Холандију и звиждало југословенску химну. Јасно је да су људи у политици тада злоупотребили спорт. Од тада датира веза између политике и спорта. Навијачке групе од настанка су имале велику улогу у српском друштву, као на пример почетком деведесетих, када су и из њихових састава регрутовани кадрови за ратне добровољачке јединице.

Навијачи су своју историјску ролу имали 5. октобра 2000. године, када су заједно са грађанима рушили режим Слободана Милошевића. Вође неких навијачких група виђане су у обезбеђењима разних политичких лидера, док су неки и сами постали политичари. Србија је у европском врху када је у питању навијачко насиље и његове последице. Кокетирање појединих партија са навијачким групама, са једне, и неспремност државе да се суочи са хулиганима, с друге стране, свакако охрабрује насиље. Један од последњих примера јесте и отказивање Параде поноса у страху да би националистичке групе (пре свега навијачи највећих српских клубова Партизана и Звезде), које су се противиле тој манифестацији, могле да изазову инциденте. Благонаклоност клубова и државе према навијачима, довела је до тога да најекстремнији припадници навијачких група често пролазе некажњено након учињеног насиља. Највећи број хулигана буде и ухапшен али, извештаји говоре да након тога нешто не штима јер само 2,4 посто је било кажњено.

Проблематичне навијачке групе су често манипулисане од стране политичких партија, најчешће од оних десничарских. Ови навијачи, које смо апострофирали као проблематичне, су само извођачи радова оних који су хтели да их употребе и злоупотребе. Власт је увек борба за моћ. Тада се користе сва средства, па и најгора. Јасно је да поједине политичке странке озбиљно рачунају на навијаче као на значајно бирачко тело, што се често лако може приметити. Владин Савет за борбу против насиља у спорту закључио је да су фудбалски клубови главни кривци за проблеме које праве неки навијачи јер, како је наведено, постоји спрега такозваних навијача са управама клубова, које том везом остварују своје интересе.⁴³

⁴³Преузето са http://www.sports-venue.info/Fans/Futbol_Hooligans.html, Извору приступљено: 10.10.2016.

8. ЖРТВЕ НАСИЉА НА СТАДИОНИМА

Просечан навијач у Србији је националистички, антикомунистички и антијугословенски оријентисан и много значаја придаје својим православним уверењима. Жртве насиља се могу поделити у групе:

- Органи реда (полиција),
- Етничке мањине (Роми, Муслимани) и како се показало,
- Странци.

Из ове поделе могу се увидети главне одлике ове врсте насиља. Вршиоци насиља, навијачи, су против система, против органа реда који би их ограничавали. Овде долази до изражаја анархистичка идеологија – тежња ка слободи коју не ограничава власт, слободи у којој се поштују само норме које је група формулисала. Конкретан пример жртве овог насиља је полицајац на утакмици, који је био животно угрожен јер му је навијач гурнуо бакљу у уста, а остали га тукли. Касније ће тај навијач добити ореол мученика уз помоћ графита “ Правда за Уроша”. Етничке мањине су и ван стадиона мета дискриминације, али од стране навијача и мета насиља. Роми, “Шиптари”, Мађари – угрожене групације јер навијачи желе да “очисте” Србију. Већ више пута се скандирало са трибина: ⁴⁴

“Убиј, закољи, да Шиптар не постоји!”.

Најчешће жртве насиља на стадионима, осим припадника самих навијачких група, јесу органи реда (полиција), органи власти, етничке мањине и понекад странци. То насиље не мора увек бити изражено физички, већ песмама које позивају на мржњу, шовинизам и линч. Физичко насиље је најчешће усмерено према другим хулиганима или према предметима на стадиону и у његовој околини, тако да не мора увек имати дуготрајне последице, док је вербално насиље упућено политичарима, новинарима, играчима или читавим нацијама, и често се схвата озбиљније.

Жртве насиља на стадионима су веома широко одређене и у пракси се као жртве неретко јављају судије спортских утакмица, сами такмичари који учествују у утакмицама, редари, па и жене и деца које се веома често налазе на стадиону у тренутку избијања инцидента. Имамо догађај из фебруара 2016. године, који се догодио у Аргентини, у коме

⁴⁴ Преузето са <https://miljanapavkov.com/2015/02/22/navijacka-potkultura-treci-deo/> Извору приступљено 01.10.2016.

је играч незадовољан одлуком судије, отишао у свлачионицу по пиптољ, вратио се на терен и наочиглед више стотина људи убио судију Флореса Цезара (48). Судија је са три хица у главу, врат и груди преминуо на лицу места. Поред тога погођен је и играч супарничког тима, али на срећу радило се о лаким повредама. Извршиоц овог стравичног догађаја је мирно напустио терен, а након тога био је у бегству од органа гоњења. Ова ситуација на најбољи начин илуструје како од безазлене одлуке судије може да настане и најкрвавији трагичнији догађај.⁴⁵

На стадионима се најчешће сукобљавају супарнички навијачи међусобно и са органима јавног реда и мира, међутим све чешће смо сведоци сукоба унутар навијачких група једног фудбалског или кошаркашког клуба. Такви инциденти се тешко спречавају од стране полиције, јер нема заштитних ограда и најчешће кулминирају са великим бројем повређених од којих већина заврше са тешким телесним повредама.

Навијачке групе су најчешће вођене екстремним идеологијама, попут националистичке и шовинистичке. Те идеологије доводе до тога да све што не потиче са тла њихове земље сматра се непријатељским. Странци су често на спортским такмичењима изложени бруталном насиљу. Пример за то је убиство француског навијача Бриса Татона, који је претучен у сред бела дана у башти кафића и на крају бачен са висине од око 4 метара, а као повод наводи се то да је био навијач супротног тима. Имамо још један добар пример који се одиграо у Турској 2014. године када је Звездин навијач Марко Ивковић (25) испред игралишта убијен од стране навијача Галатасараја.⁴⁶

⁴⁵ <http://sport.blic.rs/fudbal/svetski-fudbal/jezivo-fudbaler-dobio-crveni-karton-otisao-po-pistolj-i-ubio-sudiju/2sz3tby> Извору приступљено 15.10.2016.

⁴⁶ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/teme/teme.97.html:tema-1-Ubistvo-Brisa-Tatona> Извору приступљено 10.10.2016.

9. НАСИЉЕ У СПОРТУ У ЗЕМЉАМА БИВШЕ СФРЈ

Насиље на спортским приредбама у земљама бивше СФРЈ представља континуирану појаву. Тај феномен, у целини није могуће адекватно анализирати уколико се не схвати његова генеза.

Словенија, као донедавно једина држава бивше Југославије која је прва постала чланица Европске уније, није поштеђена хулиганизма и насиља на спортским трибинама, где је борба против свакодневног насиља кључни политички проблем.⁴⁷ Словенија, међутим, ипак нема до те мере изражен овај проблем, као што је то случај у осталим државама бивше Југославије, а и Европе, што се огледа и у непостојању посебног законског текста којим би се регулисала искључиво ова материја. Проблем насиља на спортским трибинама у Словенији је почео да се јавља пред распад Југославије, и то лета 1989. године, на фудбалском сусрету у Љубљани између Олимпије и Црвене звезде.⁴⁸

У Кривичном закону (Казнени законик) Словеније насиље у спорту инкриминисано је кривичним делом насилништво чл. 296. ст3. који прописује да: „Ко изазива насиље или угрожавање безбедности других на спортским приредбама или у вези са овим догађајима канзиће се затвором до три године.“⁴⁹

Поред Кривичног закона Словеније, основни закон, од ког треба кренути приликом разматрања мера које се предузимају, како би се спречио хулиганизам на спортским трибинама у Словенији је Закон о јавним окупљањима. Њиме законодавац забрањује организовање скупова, или догађаја, у циљу позивања на вршење кривичних дела, или изазивања насиља, нарушавања јавног реда, или ометања јавног саобраћаја,⁵⁰ а приликом организовања оваквих манифестација обавезно је присуство полиције. Међутим, њено присуство није неопходно по Закону о спорту,⁵¹ који ипак сувише уско и скромно регулише ову материју, не испуњавајући очекивања полиције, која жели детаљнију и експлицитнију посвећеност организатора за спровођење мера безбедности

⁴⁷Plahuta & Šimuničić, 2008/2009.стр. 11, 30

⁴⁸ Glas, 2005: 29

⁴⁹Казнени Законик Словеније (КЗ-1)

⁵⁰Закон, 2002: 6

⁵¹Закон, 1998

учесника на спортском догађају, услед чега је неопходно примењивати Закон о јавним окупљањима.

Хрватска је по угледу на друге европске државе озаконила област којом се регулише начин осигурања безбедности на спортским приредбама. То је учињено доношењем посебног Закона о спрјечавању нереда на спортским натјечањима од 2003. године.⁵²

Закон у Хрватској је више пута мењан као и допуњаван, а све то у складу са потребама друштва које произилазе из потребе друштва да константно унапређује већ постојећи начин сузбијања насиља на спортским приредбама. У почетним одредбама је експлицитно наведена сврха овог Закона, а то је: „осигуравање сигурности гледатеља, натјецатеља и других судионика спортског натјечања или спортске приредбе и стварање окружења које спрјечава, сузбија и санкционира недолично понашање, нереде, те насиље, прије, за вријеме и након спортског натјечања или спортске приредбе, заштита гледатеља који се долично понашају, заштите других грађана и њихове имовине и имовине правних особа те стварање увјета да спортско натјечање или спортска приредба што више придонеси квалитети живота грађана, особито младежи“.⁵³

Законом се прописују:

- „протиправна понашања пре, за време и након спортског такмичења или спортске приредбе (у даљем тексту: спортско такмичење)

- обавезе и одговорности спортских удружења, установа и трговачких друштава (у даљем тексту: спортски клуб) који су организатори или учествују у спортском такмичењу, те спортских савеза и других спортских установа више разине,

- посебни услови које мора испуњавати спортски објекат и обавезе власника или корисника спортског објекта,

- обавезе и одговорности гледалаца спортског такмичења, особито ограничавања у могућности присуствовања спортском такмичењу;

⁵² Закон о спрјечавању нереда на спортским натјечањима („Народне новине РХ“, бр. 117/03-34/11).

⁵³ Ibid., Члан 1. Закона о спрјечавању нереда на спортским натјечањима.

- обавезе и одговорности спортистаа, тренера, судија и других особа које воде спортско такмичење;

- обавезе и одговорности средстава јавног обраћања;

- обавезе и овлашћења министарства надлежног за спорт и министарства надлежног за унутрашње послове у спровођењу овог Закона, - казнена дела, прекршаји и санкције за протиправна понашања прописана овим Законом⁵⁴

Законом о спрјечавању нереда на шпортским натјецањима (Закон, 2003/2006/2009/2011), прописана су кривична дела и прекршаји у Хрватској, који је временом више пута мењан и допоњаван. Вршењем последњих измена овог законског текста уведена су у законодавство кривична дела, која ,за разлику од претходне казнене политике, имају знатно строже запрећене казне. Све наведено представља последицу многих критика које су у упућене хрватском законодавству. Пре тога се законом недозвољено понашање на спортским приредбама регулисало прекршајима са изузетно благим кривичним санкцијама, који нису били у стању да остваре сврху кажњавања.⁵⁵ Овај закон се такође у одређеној мери разликује од законских текстова земаља региона, а више по систематизацији, него по садржају.⁵⁶ И све то од последњих измена, превасходно у броју прописаних кривичних дела.

Та кривична дела чине:

1. учествовање у тучи, или нападу на гледаоце, или друге особе,
2. организовање насиља на спортским такмичењима,
3. уништавање ствари, или имовине на спортском такмичењу и
4. непоштовање мера и забрана.

⁵⁴ Ibid., Члан 2. Закона о спрјечавању нереда на шпортским натјецањима.

⁵⁵ Шупут, 2010: 246

⁵⁶ Миленковић & Тодорић, 2011: 15

Када се говори о Босни и Херцеговини може се рећи да је проблем насиља у спорту такође изражен. Овај проблем манифестује се првенствено на фудбалским утакмицама. Када се укупна ситуација проблема насиља у спорту у БиХ сагледа кроз, у последње време учестале акте насиља на спортским приредбама, може се слободно констатовати да ионако компликовани односи између три конститутивна народа, због ових догађаја постају све сложенији. Највећи проблем огледа се у томе што се насиље не завршава у оквиру спортских објеката, већ се одражава на целокупну друштвену заједницу. Последице насиља су постале изузетно тешке највише из разлога јер оне резултирају смртним случајевима. Поред смртних случајева одражавају се и кроз уништавање имовине правних и физичких лица, као и ширењем верске и националне нетрпељивости и мржње.

Специфичност дешавања на спортским приредбама у БиХ огледају се у следећим узроцима: последице ратних дешавања на просторима БиХ, постојање различитих националности становништва, честе манипулације политичких партија у спорту, тешка економска ситуација, прекомерно конзумирање дроге и алкохола на спортским приредбама, слабе мере превенције насиља у спорту, правосудни систем је веома спор и неефикасан, врло блага казнена политика итд.

Закон о спорту у БиХ објављен је у "Службеном гласнику БиХ" број 27/08 од 01.04.2008. године. Даном ступања на снагу овог Закона престаје да важи Закон о физичкој култури Босне и Херцеговине („Службени лист СРБиХ“, број 24/91) те тиме и Завод за физичку културу БиХ, а имовина Завода прелази у својину Босне и Херцеговине. Мере за спречавање и сузбијање свих облика насиља као и недоличног понашања гледалаца прописују се овим законом.

Законом о спречавању насиља на спортским приредбама који је донет 2004. године је по први пут у Републици Српској регулисано насиље и недолично понашање на спортским приредбама.⁵⁷ Захваљујући овом закону у Републици Српској се уређују мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, мере за обезбеђење заштите гледалаца, играча и других учесника спортских приредба, као и стварање услова који спречавају, сузбијају и санкционишу неодговорно понашање. Овај закон санкционише неред и насиље пре, за време и након спортских приредба, уз то и

⁵⁷ Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник РС“, бр. 14/04)

стварање услова да спортске и друге приредбе што више придоносе квалитету живота грађана и омладине, као и обавезе организатора и овлашћених надлежних органа у спровођењу тих мера.⁵⁸

У Закону се прецизно наводи шта се сматра под насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама. Реч је о следећим поступцима:

- „физички напад на учеснике спортске приредбе - такмичаре;
- физички обрачун између гледалаца на спортској приредби;
- физички обрачун између учесника;
- такмичара спортске приредбе;
- физички напад на судије, делегате или службена лица на спортској приредби;
- недолично и увредљиво понашање учесника - спортиста на спортској приредби према гледалишту, судијама и службеним лицима;
- физички напад на раднике полиције или припаднике агенција које врше обезбеђење спортске приредбе;
- физички напад на редаре и службена лица организатора такмичења;
- бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу да угрозе живот, физички интегритет лица или имовину;
- изазивање мржње или нетрпељивости која може да доведе до физичког сукоба учесника;
- уношење и истицање транспарената, застава или других ствари са текстом, сликом, знаком или другим обележјем који исказују или подстичу мржњу или насиље на основу расне, националне или верске припадности или неке друге посебности;
- оштећење спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба;

⁵⁸ Ibid., Члан 1. Закона о спречавању насиља на спортским приредбама.

- изазивање нереди приликом доласка, односно одласка са спортских објеката или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожавање безбедности учесника спортске приредбе или трећих лица;

- неовлашћени улазак на спортски терен;

- неовлашћени улазак у службене просторије спортског објекта на коме се одржава спортска приредба;

- уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других средстава;

- уношење у спортски објекат или коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава услед чије примене или коришћења може доћи до угрожавања безбедности учесника у спортској приредби или до ометања њеног тока;

- неовлашћени улазак у део гледалишта спортског објекта који је намењен противничким навијачима;

- позивање и подстицање на тучу или на напад на друге гледаоце, редаре, раднике полиције, припаднике агенције за обезбеђење лица и имовине, службена лица организатора такмичења, спортисте и друге учеснике у спортском такмичењу;

- други облици насилничког и недоличног понашања којима се може угрозити безбедност учесника спортске приредбе;

- сваки облик супротстављања и непоштовања законских одредби од стране радника полиције или припадника агенције за обезбеђење лица и имовине издатих у циљу успостављања нарушеног јавног реда и мира на спортској приредби⁵⁹

Некадашњи југословенски репрезентативац, члан шампионске генерације Сарајева, дугогодишњи спортски радник, Предраг Пашић подсећа: „Та прича о навијачима датира још и прије овог бесмисленог рата. Стадиони у бившој Југославији су на крају, при њеном распаду, кориштени у политичке сврхе. Сјетимо се Загреба и сукоба са полицијом, паљења застава на сплитском стадиону или на Маракани. Јасно је да су људи у политици злоупотребили спорт. Од тада датира веза између политике и спорта. Врло често се

⁵⁹ Ibid., Члан 3. Закона о спречавању насиља на спортским приредбама

навијачке групе користе у сврху гласачких машина. Осим тога долази још у питање и култура наших навијача, навијања и свега онога што је на жалост наша држава.“⁶⁰

Важећим Кривичним закоником Републике Македоније, слично као у суседним земљама, насиље у спорту регулисано је чланом 386 став 3, који прописује да ће се учиниоц који пре, за време или после спортског такмичења малтретира, грубо вређа, угрожава сигурност, или врши друго грубо насиље чиме се угрожава јавна сигурност, казнити затвором у трајању од шест месеци до пет година. Истим чланом став шест одређено је да ће се организатор насиља на спортским догађајима казнити казном затвора у трајању од три до десет година. Закон против насиља у спорту у Македонији је донет отприлике у исто време као и у другим државама бивше Југославије. Македонија је 2004. године донела Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (Законот за спречување на насилството и недостојното однесување на спортските натпревари – Закон, 2004/2008/2011). Закон је два пута новелиран, а последњим изменама законског текста, унето је кривично дело насилничког понашања на спортским приредбама, док су до тада постојали само прекршаји из ове области.

Према законском тексту, као прекршај прописано је:

1. Поседовање, или конзумирање алкохолних пића, или опојних дрога, као и поседовање пиротехничких средстава, која су погодна за наношење повреда и изазивање насиља, од стране лица које долази на спортско такмичење, за време његовог трајања и након истога;

2. Уношење и употреба у спортском објекту алкохолних пића, опојних дрога, пиротехничких средстава, оружја и других средстава погодних за наношење повреда, или подстицање насиља;

3. Уношење и истицање транспарената, застава и других предмета са текстом, сликом, знаком, као и певање песама и скандирање, који изазивају и подстичу мржњу, или

⁶⁰http://www.slobodnaevropa.org/a/tema_sedmice_navijaci_nasilje/1848577.html Извору приступљено 11.10.2016.

насиље, засновано на раси, националној и верској припадности, или по основу других особина,⁶¹

4. Бацање предмета у гледалиште које припада противничким навијачима, а који могу да угрозе живот, физички интегритет лица, или имовину;

5. Паљење и бацање петарди;

6. Паљење навијачких реквизита, заставе друге државе, или клуба и других предмета;

7. Подстицање туче и учествовање у њој, или напад на спортисте, гледаоце, редаре, функционере, организаторе такмичења и друге учеснике у спортској приредби;

8. Сукоб између учесника спортског догађаја;

9. Неовлашћен улазак у део гледалишта намењен противничким навијачима;

10. Оштећење, или уништење спортске опреме и других делова спортског објекта и превозних средстава, приликом доласка на такмичење, за време његовог трајања и након тога, за временски период од два сата пре почетка спортске приредбе и два сата после њеног завршетка;

11. Неовлашћен улазак у део спортског објекта који је намењен противничким навијачима;

12. Боравак навијача, или њихово задржавање, у делу гледалишта за који не поседују улазницу, или пропусницу, издату од стране организатора такмичења;

13. Неовлашћен улазак навијача у део намењен за одржавање спортског догађаја.⁶²

У Црној Гори је, веома слично као Републици Србији (чл.344а КЗ) , насиље у спорту регулисано и санкционисано кривичним делом насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу из чл. 399а, који гласи:

⁶¹ Овде треба напоменути да је у овом прекршају садржан говор мржње, који у Македонији представља обележје више кривичних дела. У 2011. години, овај облик извршења прекршаја био је изузетно заступљен, што је било видљиво праћењем спортских догађаја (Камбовски & Лазарова-Трајковска, 2012: 48).

⁶²Закон, 2004/2008/2011: 3(1)

(1) Ко физички нападне или се физички обрачунава са учесницима спортске приредбе или јавног скупа, изазове или врши насиље, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен, међу гледаоце или учеснике јавног скупа предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или штетне супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или јавног скупа, неовлашћено уђе на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље, оштети спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације, својим понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, вјерску или другу мржњу или нетрпељивост засновану на неком дискриминаторном основу услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.

(2) Казном из става 1 овог члана казниће се и ко физички нападне или се физички обрачунава са учесницима спортске приредбе или јавног скупа, изазове или врши насиље или оштети имовину чија вредност прелази износ од десет хиљада еура приликом доласка или одласка са спортске приредбе или јавног скупа.

(3) Коловођа групе која изврши дело из ст. 1 и 2 овог члана, казниће се затвором од три до дванаест година.

(4) Ако је извршењем дела из ст. 1 и 2 овог члана дошло до нереда у коме је неком лицу нанета тешка телесна повреда или је оштећена имовина чија вредност прелази износ од четрдесет хиљада еура, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.

(5) Службено или одговорно лице које приликом организовања спортске приредбе или јавног скупа не предузме мере обезбеђења како би се онемогућио или спречио неред, па услед тога буду угрожени живот или тело већег броја

људи или имовина чија вредност прелази износ од двадесет хиљада еура, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.⁶³

Црна Гора је Закон о спрјечавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (Закон, 2007/2010/2011) донела 2007. године, а законски текст је у међувремену више пута новелиран. Законом је прописано свега седам прекршаја које може да почини физичко лице, а због којих се прети казном затвора до 60 дана. То су следећи прекршаји:

1. Оштећивање, или уништавање делова спортског објекта на коме се одвија спортска приредба, те његових уређаја, опреме, или инсталација;

2. Изазивање нереди приликом доласка, одласка, или присуства у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе, или угрожавање безбедности учесника спортске приредбе, или трећих лица;

3. Неовлашћено улажење у спортски терен;

4. Неовлашћено улажење у службене просторије и службене пролазе спортског објекта у коме се одржава спортска приредба;

5. Уношење у спортски објекат и употребљавање алкохола и других опојних средстава;

6. Уношење у спортски објекат, односно, коришћење пиротехничких средстава и других предмета којима може да се угрози безбедност учесника на спортској приредби, или омета њен ток;

7. Неовлашћено улажење у део гледалишта који је намењен супарничким навијачима.⁶⁴

Мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама може бити изречена обавезно и факултативно, а критеријум за то јесте, да ли одређено лице прекршај

⁶³Кривични законик Црне Горе, Законик је објављен у „Службеном листу РЦГ“, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и "Službenom listu CG", бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013. Дана 1.9.2012. године, престале да важе одредбе главе VI - види: чл. 189. Закона - 64/2011-1.

⁶⁴Закон, 2007/2010/2011: 23(1).

врши први пут, или се ради о повратнику. Према томе, уз казну за неки од наведених прекршаја, физичком лицу се факултативно изриче мера забране у трајању од једног месеца, до годину дана,⁶⁵ а за поновљени прекршај изриче се обавезно.⁶⁶

10. НАСИЉЕ У СПОРТУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Велики спортски догађаји у Републици Србији због појаве насиља на истим, често добијају негативну конотацију и на тај начин шаљу лошу слику у свет. Због нарушавања јавног реда и мира, уништавања имовине, могућности наношења повреда свим учесницима спортских манифестација, као и појаве смртних исхода, било је неопходно ову област регулисати кривично правно. Законодавац је то учинио прописивањем, пре свега, одговарајућег кривичног дела у Кривичном законнику Републике Србије,⁶⁷ као и доношењем низа закона којима се детаљније регулише сфера спорта, будући да је то област у којој реформа представља сложен и дуготрајан процес, нарочито у државама које се налазе у транзицији.

У кривичном праву се деликти могу поделити у три области, а и у области спортског насиља ситуација није другачија, а то су кривична дела, прекршаји и дисциплинске повреде правила. Мера прописивања кривичног дела представља последњу инстанцу у борби државе са овим проблемом. Није лако прописати кривично дело којим ће се свеобухватно и без правних празнина, обухватити сви сегменти насиља у спорту и којим ће се сва штетљива понашања, којим се најтеже угрожава јавни интерес, инкриминисати. Проблем се састоји у томе што субјекти насиља у једном тренутку могу бити актери, а у другом тренутку жртве. Те улоге се мењају у зависности од контекста, ситуационих утицаја, фактора личности, дешавања на терену и ван њега, тока сваког конкретног тренажног или такмичарског процеса. Спортско насиље датира још од давнина али се законски прописи који регулишу ову област доносе много касније. Први прописи који регулишу насиље на спортским догађајима доносе се тек у последње две деценије XX века. Србија је овом проблему први пут озбиљније приступила 2003. године. Након тога

⁶⁵Закон, 2007/2010/2011: 23(2)

⁶⁶Закон, 2007/2010/2011: 23(3)

⁶⁷Закон, 2005/2009/2012

насиље у спорту је санкционисано посебним кривичним делом, док се до тог момента радње извршене на спортским сусретима, које се могу оквалификовати као кривично дело, кажњаване су кроз друга кривична дела, као што је кривично дело насилничко понашање, тешке и лаке телесне повреде и сл.

Важећа законска одредба којом се уређује кривично дело насилничко понашање на спортској приредби из чл. 344а КЗ гласи:

(1) Ко физички нападне или се физички обрачунава са учесницима спортске приредбе или јавног скупа, врши насиље или оштећује имовину веће вредности приликом доласка или одласка са спортске приредбе или јавног скупа, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен, међу гледаоце или учеснике јавног скупа предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или штетљиве супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или јавног скупа, неовлашћено уђе на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље, оштећује спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације, својим понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, верску или другу мржњу или нетрпељивост засновану на неком дискриминаторном основу услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном.

(2) Ако је дело из става 1. овог члана извршено од стране групе, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

(3) Коловођа групе која изврши дело из става 1. овог члана, казниће се затвором од три до дванаест година.

(4) Ако је извршењем дела из става 1. овог члана дошло до нереди у коме је неком лицу нанета тешка телесна повреда или је оштећена имовина веће вредности, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.

(5) Службено или одговорно лице које при организовању спортске приредбе или јавног скупа не предузме мере обезбеђења како би се онемогућио или спречио неред, па услед тога буду угрожени живот или тело већег броја људи или имовина веће вредности, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.

(6) Учиниоцу дела из ст. 1. до 4. овог члана које је извршено на спортској приредби обавезно се изриче мера безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама.⁶⁸

На основу ове одредбе можемо приметити да је законодавац широко одредио биће овог кривичног дело, што сматрамо позитивним. За дело из ст.1. прописана је казна до пет година затвора што нам указује на то, да је законодац релативно строго прописао санкцију, али за дело из става 1. чл.344а могуће је применити институт одлагања кривичног гоњења, који је уведен новим Кривичним закоником Републике Србије. Правилно је поступљено тиме што су за дела учињена у групи из ст.2, и у ст.3. за коловођу, прописане теже санкције. Карактеристика овог кривичног дела је обавезно изрицање мере безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама, која је од великог значаја за даљу превенцију и смањење насиља на спортским приредбама.

Заштита друштва од различитих облика његовог угрожавања посебно долази до изражаја у случају вршења индивидуалних и групних облика насиља. Значајан сегмент вршења насиља и насилничког понашања присутан је у сфери јавних скупова и спортских приредби. Стога је на унутар државном нивоу неопходно успоставити прецизне нормативне оквири у којима се одређује зона забрањеног и нарочито инкриминисаног понашања. Разноврсност друштвених односа и добара који изискују правну заштиту условила је потребу за константним проширивањем лепезе постојећих нормативних аката. Поштујући њихову унутрашњу хијерархију, све прописе у области сузбијања насиља на јавним скуповима можемо поделити по степену њихове општости и важности на: устав, законе и подзаконске прописе. Следећи принцип од општег ка посебном, на врху нормативне пирамиде се налази устав који садржи начелне правне одредбе. Даља конкретизација уставних одредби (опште норме) врши се кроз доношење посебних закона (посебне норме).⁶⁹

⁶⁸Преузето са http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sportu.html

⁶⁹ У сваком развијеном правном поретку постоје опште и посебне односно појединачне правне норме. Када постоји ова подела онда се успоставља логичан однос међу њима у складу са њиховом функцијом у правном поретку, а преко тога и у друштвеном поретку. Она се састоји у томе што опште правне норме треба да унапред пропишу једнака правила понашања за све субјекте који се нађу у истој ситуацији, а појединачне

Поред кривично правне регулативе, за сузбијање насиља на јавним скуповима од великог значаја је и Устав Републике Србије, чијим одредбама се гарантује несметано остваривање права на слободу окупљања. Уставом је регулисана слобода мирног окупљања грађана, а окупљање у затвореним просторима није ограничено, нити се захтева одобрење и пријављивање надлежним органима. Као и свако друго људско право, право на слободу мирног окупљања може бити ограничено на два начина: - „Зборови, демонстрације и друга окупљања грађана на отвореном простору пријављују се државном органу, у складу са законом; - Слобода окупљања може се законом ограничити само ако је то неопходно ради заштите јавног здравља, морала, права других или безбедности Републике Србије“.⁷⁰

У првом случају се ограничава могућност остваривања права на слободу мирног окупљања претходним добијањем дозволе од надлежних државних органа. У конкретном случају, под тим се подразумева подношење пријаве полицији у погледу обавештавања полиције о одржавању јавног скупа, на тачно одређеној локацији и у тачно одређено време. У другом случају је предвиђена могућност примене конкретних ограничења којима се штите основне вредности у друштву (здравље, морал, права других, безбедност земље). Прецизније, у питању је примена института дозвољених (инхерентних) ограничења људских права којима се настоји обезбедити заштита осталим имаоцима људских права.⁷¹

Сматрамо да наше друштво не санкционише у довољној мери насилна понашања на спортским догађајима и да то криминолошки гледано негативно утиче на број случајева у којима се насиље у спорту јавља. То наводи на закључак да друштво свесно или не, нажалост помаже, и стимулише даљи развој насиља.

Насиље у спорту као друштвени проблем сада већ озбиљно потреса наше друштво. Свако од нас је сведок да малтене не прође недеља, а да не осване чланак у новинама који се односи на насиље у спорту. Псовке, провокативни натписи и плакати, уништавање трибина и туче, све је то део наше спортске свакодневице, где значај одређеног меча и расположење навијача одређују ниво насиља.

норме треба да та општа правила примене на појединачне тј. конкретне случајеве у пракси. Лукић Радомир, Кошутин Будимир, *op. cit.*, стр. 278.

⁷⁰ *Ibid.*, члан 54. Устава Републике Србије.

⁷¹ Ова ограничења дефинисана су прецизним набрајањем изузетака када се неко право и слобода, иначе уобичајено зајемчено, не може користити, односно када се на њега нико не може позивати. Димитријевић Војин *et al.*, *op. cit.*, стр. 207.

Многи немили догађаји почињу на стадионима али се затим веома брзо преносе и ван њих, тако да резултирају великим оштећењима материјалних добара невиних људи, као и повредама нематеријалних добара жртава. Често почиње звиждањем страним химнама, скандирањем погрдних песама на рачун противника и расистичким изливима беса према играчима друге расе у српским клубовима, наставило се нередима незадрживих банди и спаљивањем амбасада, а завршило се тешким премлаћивањем једног полицајца на стадиону “Црвене звезде”.

Тако је само током 2008. године, поред 138 тешких облика насиља извршених пре, за време и после одржавања спортских манифестација, евидентирано још 68 случајева насиља на улицама, јавним скуповима, угоститељским објектима и другим местима, која немају везе са одржавањем спортских манифестација. Појединци и групе младића са навијачким обележјима испољавају насиље, бацањем пиротехничких средстава у возилима градског превоза, упадима и бацањем сузаваца у угоститељске објекте, пресретањем ученика у близини школа и слично. Савремено насиље на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, представља и даље за све европске земље узнемирујући проблем, који поприма различите облике, са уочљивом тенденцијом измештања из унутра-шњости стадиона, на околни простор, укључујући и ширу урбану средину.⁷²

Један од догађаја који је уздрмао нашу и светску јавност јесте убиство француског држављана Бриса Татона. Двадесетосмогодишњи Француз, кога су хулигани мучки убили у центру Београда, испраћен је из српске престонице у мртвачком ковчегу и сахрањен у родном Тулузу, а његова смрт подигла је домаћу јавност и показала да се овде ипак неко не слаже са таквим понашањем. Након тога државни апарат коначно је решено кренуо у борбу против ове врсте насиља.⁷³

Сви ова догађаји још један су доказ да је насиље у овој земљи постало модел понашања младих и да спорт више није само такмичење најбољих у коме навијачи уживају бодрећи свој тим. Већина навијача је сада само банда која сеје насиље, па и смрт.

⁷²Ово је основна констатација из тачке 2.6 Беле књиге о спорту Европске комисије (ЕУ) из (2007) – (White paper on Sport, Brussels, 11.7.2007, COM (2007) 391 final, resented by the Commission: SEC (2007) 932, SEC (2007) 934, SEC (2007) 935, SEC (2007) 936; Преузето са: <http://ec.europa.eu/sport/white-paper/whitepaper8-en.htm#1>, доступан дана 24.07. 2001.

⁷³ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna teme/teme.97.html:tema-1-Ubistvo-Brisa-Tatona>, сајту приступљено 15.10.2016. године у 20 часова.

Навијачке групе фудбалских клубова Црвена звезда и Партизан, и данас имају директну зараду од продаје навијачких реквизита на стадиону, а са милионском армијом навијача, то им гарантује финансијску сигурност и могућност да праве спектакле чија слика обиђе свет.

11. ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЉА У СПОРТУ

Као што смо рекли навијачи су припадници фудбалске или неке друге публике који јасно својим понашањем, својим одевањем, ношењем шалова, застава и других навијачких обележја показују своју навијачку припадност, навијачи се разликују од обичне публике управо по тој експресији. Они су главни актери свих нереда и инцидената на спортским приредбама. Окупљени су око навијачких група и у њима делују. Све земље имају великих проблема са хулиганима. Број смртних случајева у тучама навијачких група је изузетно висок. У нашој земљи је у последње време повећана заинтересованост медија и власти за овај проблем. Лични и друштвени проблеми се често испољавају на трибинама и управо због тога овај проблем је веома велики. Док се друштво не поправи хулиганизам ће бити велики проблем у нашој држави.

Да би се са одређене негативне појаве могле спречити, или бар свести на најмању могућу меру, потребно их је добро упознати. Из дана у дан постајемо све свеснији и забринутими над појавама насиља у спорту, које се појављује у виду наизглед безазлених непримерених вербалних конфликта, задиркивања, провоцирања, физичког кошкања, саплитања, гурања, ударања, па све до озбиљнијих аката физичког и психолошког насиља покренутог намером да се другој особи нанесе физичка или психолошка повреда, да се понизи, застраши, казни, исмеје.

Спорт је процес у којем стручни кадар, првенствено тренери и менаџери, свакодневно долазе у ризичне ситуације да буду изложени судским парницама, као и да буду осуђени за прекршаје па чак у појединим случајевима и кривично одговорни. Немарност и нехат су главни извор таквих непожељних правних последица.

Навешћемо најзначајније мере за сузбијање насиља:

Повећана одговорност - увођење санкција за занемаривање правних дужности тренере које могу прузроковати низ нежељених ситуација.

Надзор - тренери су обавезни да прате и контролишу низ параметара важних за остваривање програмираних тренажних активности спортиста: оптерећење, исхрана, и сл. Уколико ову дужност занемаре или обављају са недовољним знањем, сваки инцидент повлачи правну одговорност у складу са одштетним правом;

Планирање - менаџер и тренери су по својој функцији одговорни за планирање редослед активности и опоравка, путовања, смештаја и др.;

Планови су документи који могу да прецизирају правну одговорност и смање ризик (правни и пословни);

Опомињање на ризике активности - пре укључивања спортиста и вежбача у неку физичку активност, тренер је дужан да упозна сваког појединца са могућим ризицима, повредама, деформацијама у развоју младих спортиста и др. О томе треба да постоји писмени документ који суд признаје;

Стварање безбедног окружења - програмирање сваке активности у спорту - тренирања, рекреације и сл. - мора да укључи посебни преглед критичних делова целокупног процеса такве активности, да предвиди околности у којима може да дође до инцидента, и да обезбеди средства и људе који отклањају (своде на минимум) могућност таквих инцидента;

Одговорност за штету - неопходно је предвидети да се евентуални непредвиђени инциденти "превале" на испоручиоце справа, опреме и сл. (у складу са продуктном одговорношћу);

Процена и селекција спортиста и клијената ради предупређивања повреда и неспособности - овакву класификацију и селекцију тренери предузимају да би отклонили правне последице предвиђивих повреда и инцидента који настају услед префорсирања и физичких активности појединаца који објективно нису способни за вежбање и тренинг високог нивоа оптерећења, интензивности и сл.;

Лекарски прегледи и документација о стању здравља и способностима будућих вежбача и спортиста, као и до кументација о томе да је сваки појединац о томе обавештен и упозорен је неопходна ради евентуалних судских парница;

Груписање и изједначавање учесника/ активиста - одговорност због нехата је могућа уколико тренери не изврше одговарајуће груписање вежбача по сродним

категоријама (по старости, антропомоторичким карактеристикама, вештини, анксиозности и сл.);

Прва помоћ и хитна медицинска процедура - клуб треба да пропише процедуру и одговорности задужених лица (тренера, лекара, портира и сл.) и да се, у случају наступања инцидента, сачини записник, евентуално снимити, како би се пред судом могле документовати стварне одговорности задужених лица (иначе одговорност пада на непосредног руководиоца тренажног процеса - тренера, или лекара ако је присутан);

Права играча, судија и гледалаца - тренер и менаџер треба да разраде планове активности током спортских приредби/ такмичења у којима ће предвидети могуће инциденте за које могу да одговарају због нехата;

Чување података, превоз и осигурање - за све критичне/ ризичне активности неопходно је обезбедити документацију (писане податке, фотографије и сл.); приликом организовања превоза/ транспорта спортиста, пратеће опреме и сл. неопходно је узети у обзир правни аспект (прописе о одговорности превозника и сл.) укључујући посебно осигурање.

Превентивно едукативне мере биле би следеће:

- Рад са навијачким групама,установљавање навијачких амбасада за упознавање са другим групама навијача,
- Обезбеђење информација и помоћи гостујућим навијачима и сл.(Приручник за превенцију насиља у спорту –Стални комитет у Европи).
- Предавања и рад са свим групама навијача,
- Побољшање инфраструктуре и адекватност организације,
- Побољшање комуникације клуб –навијачи-активна социјална и едукативна активност,
- Рад полиције и вођа навијача,
- Рад локалних власти .

У садржаје програма намењених едукацији (и лиценцирању) тренера и судија обавезно уврстити предмет фер плеј или олимпијске вредности који ће бити кључне смернице њихове добре стручне праксе. За сада су у оквиру акције „Карактером против насиља“ припремљене две такве публикације: „Приручник за родитеље младих спортиста“ и приручник, књига намењена тренерима „Психолошке основе тренирања младих спортиста“. Важно место у овом смислу треба да има и приручник намењен

спортистима/кињама који би их на занимљив начин упознао са основама спорта, олимпијским духом, принципима и значају фер плеја. Овај приручник би такође био намењен упознавању спортиста/киња са њовим правима и одговорностима. Оваква врста приручника или водича спортисте/киње треба да едукује да препознају ране наговештаје или већ присутне форме насиља, без обзира да ли се ради о сексуалном, емоционалном, вербалном или физичком злостављању или занемаривању. Такође, он треба да их информише о томе шта треба да учине ако се нађу у улози жртве или сведока насиља, коме да се обрате и како да се заштите.⁷⁴

⁷⁴ Бачанац, Љ., Петровић, Н., Манојловић, Н. (2009). Облици и степен насиља у спорту Србије. Непубликован извештај, Београд: Министарство омладине и спорта.

12. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

Предмет израде овог мастер рада је проучавање насиља у спорту уопште, али је пажња посебно обрађена на криминолошки аспект насиља у спорту. Имајући у виду важност спорта и битну улогу спортске публике у друштву, аналитички су проучени и изложени социолошки, феноменолошки, кривично-правни, криминолошки као и неки други аспекти спортског насиља.

У оквиру овог рада детаљније је обрађен криминолошки аспект насиља у спорту, као и сузбијање истог. Да би се боље разумела појава насиља у спорту, пре свега треба дефинисати шта оно подразумева. У том смислу, коришћено је више приступа, самим тим што о самом насиљу и насиљу у спорту постоје различита становишта из области социологије, права, филозофије, психологије, криминологије, антропологије и других дисциплина.

Циљ израде рада и спровођења истраживања је утврђивање феноменолошких карактеристика насиља у спорту. Циљ такве темељне анализе је боље разумевање овог вида насиља, како би се у будућности деловало превентивно и кроз различите активности државе, образовног система, разних кампањи против насиља и укључивања друштва, спречио његов настанак.

Сходно томе, истраживање је спроведено у Вишем суду у Нишу. Временски оквир спровођења истраживања је период од 2012. до 2014. године.

Током израде теоријског дела рада коришћени су правно-догматски и упоредно-правни метод у анализи научних радова и законских и подзаконских аката, као и компаративни метод приликом упоређивања законских решења РС и правних система других земаља.

У току спровођења емпиријског истраживања, истраживач је користио метод анализе садржаја приликом увида у број пресуда, као и врсте кривичних санкција које су изречене, а у складу са одређеним временским оквиром спровођења истраживања и постављеним хипотезама.

Хипотезе истраживања су следеће:

- 1) Пресуде Вишег суда у Нишу првенствено се односе на кривично дело насилничко понашање на спортским приредбама из чл.344 а КЗ. Ст.1.
- 2) Већина извршиоца кривичних дела у вези са насиљем у спорту су особе мушког пола, неожењена лица, узраста од 20 до 30 година.
- 3) Ради се о лицима нижег степена образовања из градских и приградских области, лошијег материјалног статуса.
- 4) Међу жртвама насиља на спортским приредбама јављају се припадници различитих друштвених група, али најчешће навијачи супротног табора.
- 5) Извршиоци кривичног дела су најчешће навијачи, али се као извршиоци јављају и играчи, тренери и родитељи играча.
- 6) Кривично дело извршава се најчешће физичким насиљем, коме може претходити и вербалне увреде. Доминира казна затвора и условна осуда, уз коју се обавезно изриче мера безбедности забране присуствовања спортским приредбама.
- 7) Већина кривичних дела учињена су на фудбалским утакмицама, док се мањи број инцидената јављау на други спортским манифестацијама.

На основу увида у правноснажне пресуде Вишег суда у Нишу (стварно надлежног суда за дела насиља на спортским приредбама) из периода од 2012. до 2014. године дошао сам до следећих података:

- У периоду од 2012. до 2014. године донете су седам пресуде из ове области, од којих шест осуђујућих и једна ослобађајућа. Све пресуде односиле су се на кривично дело из чл.344 а КЗ.
- Сви извршиоци кривичних дела су особе мушког пола, од којих осморица њих имају завршену основну и средњу школу, док је само један извршилац студент. У наведеним пресудама четири особе су старије од 40 година и у браку, док су преосталих петорица извршиоца узраста од 20 до 25 година неожењени.
- Све особе из испитаног узорка су лошијег материјалног статуса, без примања или са минималним месечним примањима у висини од 12.000 до 30.000 динара.

Нејвеће примање има извршилац старости 49 година, који је пензионер. Од девет оптужених лица, петорица живе у градовима, док четири лица живе у селима и приградским насељима.

- На основу узорка из Вишег суда међу жртвима кривичних дела најчешће су се јављале судије и то у четири случаја. У једном догађају тројица саизвршилаца извршили су напад на противничке навијаче и службена лица која су покушала да их одбране. Напад на играче догодио се у два случаја.
- Као извршиоци кривичних дела најчешће се јављају навијачи и то код шест од девет особа, након тога следе играчи у два кривична дела и на крају имамо случај у коме је тренер извршио кривично дело.
- У свим обрађеним правноснажним одлукама суда имамо физичко насиље, док је у три од седам догађаја томе претходио вербални напад на жртву. Пет извршиоца осуђени су за кривично дело из чл.344а КЗ ст.1. и одређена им је условна осуда, у сваком случају кумулативно са новчаном казном уз обавезно изрицање мере безбедности забране присуствовања спортским приредбама. Три извршиоца који су учинили кривично дело насилничко понашањена спортским приредбама из чл.344а КЗ ст.1. у стицају са кривичним делом напад на службено лице у вршењу службене дужности су осуђени на безусловну казну затвора у трајању од једне године.
- У свим правноснажним пресудама радња учиниоца била је извршена на фудбалским стадионима.

На основу свега закључујемо да је за ова кривична дела караткеристична кумулација Условне осуде уз новчану казну, као и обавезно изрицање мере безбедности. Сматрамо да је овакво одлучивање суда исправно уз то да би при одмеравању висине кривичне санкције суд требало бити строжи. Сматрамо да је рок од једне године у којима је забрање присуствовање осуђеним лицима спортским манифестацијама прекратак. Суд би требало чешће да изриче безусловне казне затвора, а и да повећа износ новчаних казни. Пре свега из разлога генералне превенције као сврхе кажњавања. Строжим казнама би се боље утицало на трећа лица да убудуће не извршавају кривична дела ове врсте.

ЗАКЉУЧАК

Насиље у спорту, односно испољавање агресије на спортским приредбама, не може се посматрати појединачно, као изолован појам. Оно је резултат удружених социолошких, психолошких, идеолошких, културолошких и многих других фактора. Иако се могу пронаћи неки заједнички елементи на основу којих се могу издвојити општи узроци насиља, на нивоу појединца се ипак не може применити неко опште правило. Спорт је делатност која доноси много користи друштву, ако се употреби на прави начин. Спорт би требало да пропагира вредности као што су здравље, удруживање, социјализација, такмичарски дух, испитивање сопствених граница и жеља за напретком. Међутим, ако се спорт злоупотреби и постане средство и предмет манипулације одређених субјеката који имају неки вид власти, спорт може добити неку сасвим другу природу и конотацију. Доказ за то су све бројнији инциденти и случајеви насиља изазвани нетрепеливошћу и тежњом ка одређеним циљевима који и нису везани за спорт. Упркос посебним прописима који су донети у овој области, само у неким земљама је остварена сврха тих прописа. Самим тим, може се закључити да није довољно решавати проблем насиља само путем законске регулативе већ је неопходно укључити више субјеката.

Проучавање криминолошког аспекта насиља у спорту је важно не само ради бољег теоријског разумевања проблематике и узрока који доводе до исте, већ и како би се превентивно деловало на настајање насилног понашања и сузбијање агресије код свих друштвених група у којима је заступљено насиље у спорту. Темељно проучавање криминолошког аспекта насиља у спорту веома је значајно како бисмо боље разумели насиље у спорту као криминалошку појаву у ширем смислу у свим друштвеним заједницама, али и као проблем друштва у коме се ми налазимо. Све то кроз темељно и учестало проучавање појавних облика, типологија личности које чине ова кривична дела, места на којима се дешавају и тд. Поред превентиве, неопходно је пажљиво проучавати феномен и појавне облике насиља у спорту како би се санкционисали сви учесници овог вида насиља (играчи, навијачи, тренери, родитељи и др.) и како би се на тај начин остварио циљ кажњавања (специјална и индивидуална превенција). Потребно је темељно проучавати сваки од наведених облика јер поред борбе против насиља у спорту уопште, за сваки од наведених облика треба успоставити посебне инструменте и институте за њихову

превенцију и санкционисање. На основу анализе и упознавања са овим “непријатељем” спорта, лакше ће се одредити и потребне мере које ће стучњаци за криминалитет моћи да спроводе ради борбе са овим видом насиља, како би се дошло до позитивних резултата на овом пољу. Живимо у времену у којем феномен насиља постаје симбол друштва, добија својеврсни ритуални значај, и нажалост на неки начин постаје саставни део живота и филозофије, пре свега, младих људи. Насиље као најјача невербална комуникација има безбројне вертикалне облике појављивања и као такво на неки начин присутно је свуда око нас у неком свом облику. У спорту је уобичајено да се непријатељска и агресивна понашања називају насиљем, па се тако говори о насиљу гледалаца, насиљу на терену, насиљу над спортским новинарима итд.

Један од највећих проблема са којим се суочава наша земља и веома контраверзна тема која је у Србији још увек табу, а самим тим и главни покретач насиља којим је наша земља изложена у последњих неколико година је појава хулиганизма и насиља на спортским приредбама чиме се нарушава и постојећи поредак у држави, али превасходно безбедност актера и посматрача на оваквим спортским приредбама. Треба навести и то да услед великог броја насиља на оваквим приредбама, органи реда нису у стању да контролишу велике масе људи па због тога понекад и њиховом кривицом долази до обрачуна навијачких група са полицијом. Оно што је навело владу Србије а самим тим и државу Србију да се ухвати у коштац са овим проблемом је покушај убиства жандарма Небојше Трајковића, а и касније погибије француског држављанина и навијача фудбалског клуба Тулуз, Бриса Татона, које је ставило до знања да је дошло крајње време да се једном за свагда стане на крај хулиганима и екстремистима у Србији.

Свакодневно смо шокирани примерима насиља са изузетно озбиљним и неретко трагичним последицама, без обзира да ли се ради о насиљу изазваном криминалним побудама, вршњачком насиљу, породичном насиљу или оном које се дешава у спорту и око спорта.

У ужем смислу спортско право и правна регулатива у спорту покривају поље спортских активности и одређује свет спорта, односе унутар спортских дешавања, као и спортске догађаје. Спортско право такође, одређује захтеве настале на пољу спорта у току дешавања спортских активности и на рачун самих актера тих дешавања. Оно тежи да регулише проблеме настале у спорту и да предложи специфично и научно доказано

решење, тако да би правни закони одређивали свет спорта. Једино употребом ових закона спорт може да игра озбиљнију улогу у људском друштву, за добробит онога због чега је и осмишљен.

Међу манифестацијама криминалног понашања тешко је наћи ону која код становника било ког дела света изазива толико снажну реакцију као што је то случај са насилничким злочинима. За разлику од неких других типова криминалитета (попут имовинског) код којих често изостаје осуда дела и његовог учиниоца, на насилничка дела се реагује бурно и са неспорним одбацивањем.

Када је криминално насиље у питању можемо рећи да се разликују унутрашњи (психички и биолошки) и спољни (прородни и друштвени) фактори. Веома је важно узети у обзир њихову међусобну испреплетаност, при чему први стварају једну врсту склоности да се примени насиље, док спољашњи чиниоци чешће играју улогу окидача. При том, ови други утичу и на начин испољавања насилничког понашања. Јер (сем када се ради о душевно оболелим лицима), чак и онда када се чини да емоције, фрустрација и мржња доводе до стања сужене свести, људи своје реакције контролишу, пре свега у складу са оним што су научили у друштву одн. поткултури којој припадају.

Овакав начин размишљања може бити од помоћи при покушајима да насилнички криминалитет сведемо на границе које би друштво могло толерисати.

ЛИТЕРАТУРА

Литература на српском језику

1. Ђурђевић, Н. (2010). Кривична одговорност за насиље и недолично понашање на спортским приредбама у Републици Србији. Зборник радова Правног факултета у Сплиту, 47(2), 285-308.
2. Шупут, Д. (2010). Правни оквир који уређује борбу против насиља на спортским приредбама у европским државама. Страни правни живот, 1(2010), 233-262.
3. Вејновић, Д. (2014). Насиље и спорт. Бања Лука: Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања.
4. Шупут, Д. Проблеми у примени прописа намењених борби против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. НБП.
5. Попадић, Д. (2011), Насилно понашање према и међу децом и младима у спорту- резултати истраживања и препоруке – Министарство омладине и спорта Републике Србије, Београд
6. Божовић, Р. (2007), Агресија и насиље у спорту, Филозофски факултет, Никшић
7. Милојевић, Симоновић, Бранковић (2013), Млади и хулиганизам на спортским приредбама, ОЕБС, Крагујевац
8. Бачанац, Петровић, Манојловић (2009), Приручник за родитеље младих спортиста, Републички завод за спорт, Београд
9. Мршевић, З., Ритуални карактер спортског насиља, Институт друштвених наука, Београд
10. Лалић, Д., Бити, О., (2008.), Четворокут спорта, насиља, политике и друштва, Политичка мисао, Прегледни чланак, Хрватска
11. М. Костић, С. Константиновић Вилић, В. Николић Ристановић (2012), Криминологија
12. Дарко Димовски, Иван Илић, Дистрибуција насиља у спорту у Републици Србији

13. Савковић, М., Ђорђевић, С., На путу превенције насиља на спортским приредбама: Предлог регионалног оквира сарадње, Београдски центар за безбедоносну политику, Београд, 2010. година.
14. Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., Криминологија, ПЕЛИКАНТ ПРИНТ, Ниш, 2009. година.
15. Костић, М., (2008) „Криминолошка обележја насиља у спорту“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Правни факултет у Нишу, Ниш

Литература на страном језику

1. Bodin, D., Robene, L., & Heas, S. (2007). Спорт и насиље у Еуроци. Загреб: Књига трговина.
2. Dominique Bodin. (2013). *Huliganstvo*, Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje
3. Lynn M. Jamieson, Thomas J. Orr, Sport and Violence (2014): *A Critical Examination of Sport*, Routledge, London and New York
4. John. H. Kerr (2005), *Rethinking Aggression and Violence in Sport*, Routledge, London and New York
5. Burdsey, D., *British Asians and Football: Culture, Identity, Exclusion*, Routledge, Oxon, 2007
6. Russell G. Geen, Edward D. Donnerstein, (1998), *Human Aggression: Theories, Research, and Implications for Social Policy*, Academic Press, San Diego
7. <http://www.cbc.ca/sports/parents-sideline-rage-hurts-youth-sport-1.260859>
8. <http://www.telegraph.co.uk/education/universityeducation/11749682/Calls-for-end-to-barbaric-initiation-rituals-at-university-sports-clubs.html>
9. http://www.popcenter.org/problems/spectator_violence/
10. Jamieson, L., Orr, T., Sport and Violence, Elsevier, USA, 2009.
11. Bloom, G., Smith, M., Hockey Violence: A Test of Cultural Spillover Theory, *Sociology of Sport Journal*, Human Kinetics Publishers, volume 13, 1996.
12. Miller, M., *21st Century Criminology: A Reference Handbook*, Sage Publications, London, 2009, Volume 1.

13. Hagger, M., Chatzisarantis, N., *Social Psychology of Exercise and Sport*, Open University Press, England, 2005.
14. Bartlett, R., Gratton, C., Rolf, C., *Encyclopedia of International Sports Studies*, Routledge, Oxon, 2010.
15. Bain-Selbo, B., *Game Day and God: Football, Faith, and Politics in the American South*, Mercer University Press, Georgia, 2009.

Законски текстови и остали прописи

1. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, "Сл. гласник РС", бр. 67/2003, 101/2005 - др. закон, 90/2007, 72/2009 - др. закон, 111/2009 и 104/2013 - др. закон
2. Кривични законик, "Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013
3. Казенски законик Словеније, Урадни лист број 55/08
4. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама Републике Српске, Службени гласник РС, број 14/04 и 13/10.
5. Закон о спречавању нерета на спортским натјечањима, Народне новине РХ, број 71/06, 43/09 и 34/11.
6. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, Сл. гласник РЦГ, 27/07, 73/10 и 44/11.
7. Законот за спречување на насилството и недостојното однесување на спортските натпревари, Сл. весник на Република Македонија, бр. 89/04, 142/08, 135/11.

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Предмет израде овог мастер рада је проучавање насиља у спорту уопште, али је пажња посебно усмерена на криминолошки аспект насиља у спорту. Имајући у виду важност спорта и битну улогу спортске публике у друштву, аналитички су проучени и изложени социолошки, феноменолошки, кривично-правни, криминолошки као и неки други аспекти спортског насиља. Детаљније је обрађен криминолошки аспект насиља у спорту, као и сузбијање истог.

Циљ израде рада и спровођења истраживања је утврђивање феноменолошких карактеристика насиља у спорту. Истраживање за овај рад спроведено је у Вишем суду у Нишу, са временским оквиром у периоду од 2012. до 2014. године.

Током израде теоријског дела рада коришћени су правно-догматски и упоредно-правни метод у анализи научних радова и законских и подзаконских аката, као и компаративни метод приликом упоређивања законских решења РС и правних система других земаља. Коришћен је метод анализе садржаја приликом увида у број пресуда, као и кривичних санкција које су изречене, а све то у складу са одређеним временским оквиром спровођења истраживања и постављеним хипотезама.

За насиље у спорту може се рећи да први случајеви датирају још из античког доба. Један од најранијих записа о насиљу између супарничких навијача потиче од Тацита и такође описује nerede у Помпејима 59. године. Борбе петлова, борбе паса, изазивање медведа и друге "спортске" активности укључивале су третирање животиња које би се данас окарактерисало као нехумано, брутално и насилно.

О насиљу на спортским приредбама и понашању навијача на нашим просторима написано је безброј новинских текстова, емитовано је много ТВ репортажа, објављена и понека социолошка студија. Упркос томе, глад јавности за информацијама о екстремним навијачима и њиховом понашању (провокативном за ту јавност) и многа објашњења те појаве, никако нису коначна. Сваки нови инцидент, или навијачки испад додатно потенцира интерес за ту проблематику и умножава покушаје, да се коначно одговори на бројна интригантна питања која се са тим у вези постављају. Нема сумње да се Република Србија последњих година суочила са појавом хулиганизма на спортским приредбама, да се појава квалитативно и квантитативно развија, те ће тај проблем бити присутан и у

будућности. На све то снажно је утицала и чињеница да су навијачки инциденти постали знатно чешћи, као и све озбиљнији него раније.

Поред слабог квалитета игре и осетно смањеног животног стандарда, на опадање интереса за спорт, утицала је и чињеница да су навијачки инциденти постали знатно чешћи и озбиљнији него пре, па су као такви спречили многе поклонице спорта да иду на спортска борилишта. Са друге стране, већ на први поглед може се уочити, како се криза спортске публике последњих година најмање осећа на трибинама где се окупљају екстремни навијачи. Поједини млади људи, који иначе не би били непосредно заинтересовани за гледање утакмица, сматрају понашање екстремних навијачких група атрактивним и узбудљивим и управо такво понашање их привлачи у спортске објекте. Све је то условило формирање агресивне поткултуре насилних навијачких група, што је имало за последицу стално изазивање инцидената на спортским манифестацијама, с обзиром на то, да мотив доласка на спортску приредбу није навијање за клуб, већ испољавање насиља и пражњење негативног набоја.

Кључне речи: насиље у спорту, криминалитет насиља и спорту, сузбијање насиља, феноменологија насиља.

SUMMARY AND KEY WORDS

The subject of the development of this master work is the study of violence in sport in general, but the attention is especially focused on the criminological aspects of violence in sport. Bearing in mind the importance of sport and the important role of sports in society audience, are analytically examined and subjected to sociological, phenomenological, criminal justice, criminology, as well as other aspects of sports violence.

In this work is processed in detail criminological aspects of violence in sport, as well as responding to the same. The aim of the operation and implementation determining the phenomenological characteristics of violence in sport. Research for this paper was conducted in the High Court in Nis, with a time frame in the period from 2012 to 2014.

During the development of the theoretical part of the work were used legally-dogmatic and comparative legal methods in the analysis of scientific papers and laws and bylaws, as well as the comparative method when comparing RS legislation and legal systems of other countries. We used the method of content analysis Applicant for insight into the number of judgments, as well as criminal sanctions are imposed, all in accordance with the time frame of the survey and the hypotheses.

Violence at sporting events and the behavior of fans in our written countless newspaper articles, broadcast a lot of TV reportage, published and some sociological studies. Nevertheless, the public hunger for information about extreme fans and their behavior (provocative for the public), and many explanations of this phenomenon, by no means final. Each new incident or fan failure further emphasizes the interest in this issue and attempts to reproduce, to finally answer the many intriguing questions in connection with this set. There is no doubt that the Republic of Serbia has faced in recent years with the emergence of hooliganism at sports events to the emergence of a qualitatively and quantitatively developed, and the problem will be present and in the future. For all this is strongly influenced by the fact that the fan incidents have become more frequent and more serious than before.

In addition to poor quality games and considerably reduced living standards, a decline in interest in the sport, was also influenced by the fact that the fan incidents have become more frequent and severe than before, and as such prevent many sports fans to go to a sports arena. On the other hand, at first glance it can be seen how the crisis sporting audience in recent years at

least feel in the stands, where fans gather extreme. Some young people who otherwise would not be directly interested in watching games, they boast extreme fan groups attractive and exciting and this course of action draws them in sport facilities. All this caused the formation of aggressive subculture of violent fan groups, which resulted in permanent provoking incidents at sporting events, due to the fact that the motive for the sports event is not rooting for the club, but the manifestation of violence and discharging a negative charge.

Keywords: violence in sport, violence, crime and sports, combat violence, phenomenology of violence.

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Андрија Красић рођен је 08.09.1990. године у Нишу. Основну Школу „Учитељ Таса“ у Нишу завршио је одличним успехом са Вуковом дипломом. Након тога уписао је гимназију „Стеван Сремац“ у Нишу и у све четири године школовања имао је одличан успех. Правни факултет у Нишу уписао је школске 2009/2010 године. Дипломирао је на правном факултету у Нишу 24.06.2014. године са просечном оценом 9,03 и тиме стекао звање дипломирани правник. Говори, чита и пише на два страна језика и то енглеском и немачком. Мастер студије уписао је школске 2014/2015 године на општем смеру, ужој кривично-правној области. Испите на мастер студијама је положио са просечном оценом 9,2. Имајући у виду да од завршетка студија волонтира и ради у адвокатској канцеларији, која се пре свега бави пружањем одбране у кривично-правним предметима, из тог разлога одабрао је тему из предмета „Криминалитет насиља“ и то под називом „Криминолошки аспект насиља у спорту“. За ову тему се одлучио јер је велики љубитељ спорта и у своје слободно време највише воли да се бави истим. Веома је заинтересован и прати дешавања на спортским теренима, као и повезаних тема ван њих, тако да је на ову тему писао са великим задовољством.

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада: Андрија Красић

Наслов мастер рада: Криминолошки аспект насиља у спорту

Ментор: Др.Миомира Костић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом „Криминолошки аспект насиља у спорту“ пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Андрија Красић

У Нишу, _____

Потпис аутора
